

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

**ΣΧΟΛΗ Ν.Ο.Π.Ε.
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ**

ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

**ΘΕΜΑ: Η ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 25 παρ.1 εδ. γ ΤΟΥ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ**

Επιβλέπων καθηγητής: Δημητρόπουλος Ανδρέας

**Φοιτήτρια : Ιωάννου Μαριανέλλα
ΑΜ: 1340200200166**

ΑΘΗΝΑ, 2004

Περιεχόμενα

- Κεφάλαιο I	1
Εισαγωγή	1
Κεφάλαιο II: Εννοιολογικός προσδιορισμός και ιστορική ανασκόπηση.	4
A) Εννοιολογικός προσδιορισμός / Ορισμός και ορολογικές διευκρινίσεις	4
α) Ορισμός	4
β) Ορολογικές διευκρινίσεις.....	4
B) Ιστορική ανασκόπηση.....	5
- Κεφάλαιο III: Συγκριτική επισκόπηση	8
- Κεφάλαιο IV: Η προβληματική της τριτενέργειας πριν το 2001 ...	11
A) Θεωρία	11
B) Νομολογία	17
- Κεφάλαιο V: Η προβληματική της τριτενέργειας μετά το 2001 ..	22
A) Θεωρία	22
1) απόψεις διαφόρων συγγραφέων	22
2) απόψεις Δημητρόπουλου Α.	23
i) Γενικά	23
ii) Η αναθεώρηση και το ρυθμιστικό περιεχόμενο του Συντάγματος	24
iii) Η αναθεώρηση και η μεταβολή των συνταγματικών δικαιωμάτων	25
iv) Η αναθεώρηση και η θεσμική εφαρμογή των συνταγματικών δικαιωμάτων	26
B) Νομολογία	27
1) Γενικά	27
2) Παράθεση αυτούσιων αποφάσεων	33
3) Παραδείγματα από τις πανεπιστημιακές παραδόσεις.	53

- Κεφάλαιο VI:	54
1) Συμπέρασμα	54
2) Περίληψη της εργασίας στα ελληνικά και αγγλικά	55
3) Ευρετήριο Λημμάτων	55
- Κεφάλαιο VII: Νομολογία (παρατίθενται συγκεντρωτικά οι αποφάσεις)	57
- Βιβλιογραφία	59

Κεφάλαιο πρώτο

Εισαγωγή

Ο άνθρωπος θεωρούμενος καθ' εαυτόν, αφηρημένα και ανεξάρτητα δηλ. από την κοινωνική του συμβίωση και την ιστορική του εξέλιξη είναι ένα πράγματι ελεύθερο ον. Αφού έχει την ικανότητα να κινείται, να σκέφτεται και να μιλάει, έχει εκ φύσεως και την ελευθερία κινήσεως του στοχασμού και του λόγου. Και αφού οι άνθρωποι είναι εκ φύσεως ελεύθεροι είναι και εκ φύσεως ίσοι.

Θα ήταν όμως λάθος να μιλήσουμε εδώ για «δικαίωμα». Το δικαίωμα προϋποθέτει όχι μόνο φορέα, αλλά και χορηγό. Δικαίωμα μπορεί να υπάρξει στο πλαίσιο μιας εννόμου τάξεως η οποία είναι νοητή μόνο στο πλαίσιο του κράτους. Γιατί μόνο το κράτος είναι σε θέση όχι μόνο να χορηγήσει αλλά και να κατοχυρώσει δικαιώματα. Για την αποτελεσματική προστασία λοιπόν του ανθρώπου τα θεμελιώδη δικαιώματα έχουν κατοχυρωθεί¹ συνταγματικά, και περιλαμβάνονται στα άρθρα 4-25 του ισχύοντος Συντάγματος.

Συνταγματικά δικαιώματα είναι τα παρεχόμενα στα άτομα και ως μέλη του κοινωνικού συνόλου, θεμελιώδη, πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα, τα οποία αποτελούν τις κατά την αντίληψη του συντακτικού νομοθέτη βασικές εξειδικεύσεις της ανθρώπινης αξίας και των οποίων το αμυντικό περιεχόμενο στρέφεται κατά της κρατικής και κάθε άλλης εξουσίας, το προστατευτικό περιεχόμενο στρέφεται μόνο προς το κράτος αξιώνοντας την παροχή βοήθειας για την απόκρουση κάθε

---

¹ Βλ. Δαγτόγλου, Ατομικά δικαιώματα, σελ. 4επ.

απειλής, το δε εξασφαλιστικό, εφόσον αναγνωρίζεται, στρέφεται επίσης προς το κράτος, αξιώνοντας την παροχή των απαραίτητων μέσων για την άσκηση του δικαιώματος.²

Αναφορικά με την κατεύθυνση των ατομικών δικαιωμάτων αναπτύχθηκαν δύο θεωρίες. Η πρώτη, γνωστή ως παραδοσιακή θεωρία των ατομικών δικαιωμάτων, υποστηρίζει την αποκλειστική κατά του κράτους κατεύθυνση των συνταγματικών δικαιωμάτων. Οι λόγοι της αποκλειστικής κατά του κράτους κατεύθυνσης των ατομικών δικαιωμάτων είναι κατά βάση λόγοι ιστορικοί. Η κατεύθυνση αυτή οφείλεται αφενός στο γεγονός, ότι το κράτος εμφανιζόταν παλαιότερα ως η μεγαλύτερη απειλή της ελευθερίας του ανθρώπου, αφετέρου στην επικράτηση της αστικής τάξης που βασίστηκε στην ατομοκρατία και στην αντίληψη του απεριόριστου και χωρίς φραγμούς κοινωνικοοικονομικού ανταγωνισμού.³

Ξένη ως προς την κλασική θεωρία είναι η δεύτερη, η σύγχρονη θεωρία των θεμελιωδών δικαιωμάτων η οποία δέχεται την απόλυτη (*erga omnes*) αναγνώριση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Πρόκειται για το στάδιο συγκερασμού «δημοσίου» και «ιδιωτικού». Τα θεμελιώδη δικαιώματα προστατεύουν όχι μόνο από την κρατική, αλλά και από την ιδιωτική εξουσία.⁴

Σχετικά λοιπόν με το ζήτημα της κατεύθυνσης των συνταγματικών δικαιωμάτων ανέκυψε το «πρόβλημα» της τριτενέργειας. Με τον όρο «τριτενέργεια» νοείται κυρίως η εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο ιδιωτικό δίκαιο.

---

² Βλ. Δημητρόπουλου Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος III (έκδοση 2004), σελ. 5.

³ Βλ. Δημητρόπουλου Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, Παραδόσεις Συντ/κού Δικαίου, Τόμος III (εκδ. 2004), σελ. 21 επ.

⁴ Βλ. Δημητρόπουλου Α., οπ.π.

Το «πρόβλημα» της τριτενέργειας, δη. Της διαπροσωπικής ενέργειας των συνταγματικών δικαιωμάτων, θα αποτελέσει το αντικείμενο της παρούσας εργασίας.

Η βασική ιδέα στις διάφορες θεωρίες που αναπτύχθηκαν σχετικά με τη λεγόμενη «τριτενέργεια» είναι η επέκταση της νομικής προστασίας, την οποία οι ιδιώτες όσον αφορά τη σχέση τους με το κράτος, στις σχέσεις τους με άλλους ιδιώτες με την αναγνώριση της δυνατότητας να επικαλούνται εκατέρωθεν στις μεταξύ τους σχέσεις τα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα και ελευθερίες.⁵

---

⁵ Βλ. Ηλιοπούλου – Στράγγα Τζ. Η «Τριτενέργεια» των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος 1975, σελ. 27.

Κεφάλαιο δεύτερο: Εννοιολογικός προσδιορισμός και ιστορική ανασκόπηση.

A) Εννοιολογικός προσδιορισμός

α) Ορισμός και β) ορολογικές διευκρινήσεις.

α) Ορισμός

Παραπάνω, αναφέρθηκε πως με τον όρο «τριτενέργεια» νοείται κυρίως η εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο ιδιωτικό δίκαιο. Πληρέστερα όμως η τριτενέργεια θα μπορούσε να οριστεί ως εξής:

Πληρέστερα η τριτενέργεια θα μπορούσε να οριστεί ως εξής: «Τριτενέργεια είναι η προς τα πρόσωπα κατευθυνόμενη και κυρίως από την κρατική εξουσία πραγματοποιούμενη αμυντική νομική ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η οποία εξασφαλίζει την ακώλυτη άσκησή τους, εξαναγκάζοντας τις απειλητικές αντικοινωνικές δυνάμεις να απέχουν από κάθε προσβολή της ανθρώπινης αξίας». ⁶

β) Ορολογικές διευκρινίσεις

Ο όρος αυτός που είναι και ο πρώτος που χρησιμοποιήθηκε για το νομικό αυτό φαινόμενο, καθιερώθηκε στη γερμανική θεωρία από τον Hans Peter Ipsen, δεν έτυχε γερμανικής αποδοχής ούτε στη Γερμανία, όπου συχνά γίνεται λόγος για τη «λεγόμενη τριτενέργεια». Νεότεροι γερμανοί συγγραφείς προτιμούν τον όρο «οριζόντια ενέργεια» των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις σχέσεις ιδιωτικών, σε αντιπαράθεση με την «κάθετη ενέργεια», η οποία

---

⁶ Βλ. Δημητρόπουλου Α., οπ.π., σελ. 35.

υπάρχει στις σχέσεις Κράτους – πολιτών. Τέλος μία μερίδα της γερμανικής επιστήμης χρησιμοποιεί περιφραστικές εκφράσεις όπως λ.χ. «ισχύς των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο ιδιωτικό δίκαιο» ή «ισχύς των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην ιδιωτική έννομη τάξη».

Η ελληνική νομική επιστήμη χρησιμοποίησε αρχικά περιφραστικούς όρους όπως λ.χ. θεωρία των «αντανακλαστικών επενεργειών» των συνταγματικώς καθιδρυομένων ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών στην περιοχή του Ιδιωτικού Δικαίου ή θεωρία της «έναντι τρίτων ισχύος» των ατομικών δικαιωμάτων παράλληλα όμως καθιερώθηκε και ο όρος τριτενέργεια».⁷

Σύμφωνα με τους Α. Δημητρόπουλο και Τζ. Ηλιοπούλου – Στράγγα ο όροφος τριτενέργεια είναι προβληματικός. Τρι-ενέργεια είναι η ενέργεια προς «τρίτους». Ως «τρίτοι» θεωρούνται οι ιδιώτες. Οι ιδιώτες όμως, στις σχέσεις τους με τους άλλους ιδιώτες, δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως τρίτοι γιατί σε αυτούς επενεργούν τα συνταγματικά δικαιώματα. Παρ' όλες αυτές τις επιφυλάξεις ο όρος «τριτενέργεια» έχει επικρατήσει και στη χώρα μας.⁸

B) Ιστορική ανασκόπηση

Η τριτενέργεια στη γερμανική θεωρία και νομολογία

Η προβληματική της τριτενέργειας απασχόλησε ιδιαίτερα τη γερμανική επιστήμη και νομολογία· γι' αυτό είναι αναγκαία μια σύντομη επισκόπηση της εκεί εξελίξεως.

---

⁷ Βλ. Ηλιοπούλου – Στράγγα Τζ., οπ.π. σελ. 27 επ.

⁸ Βλ. χαρακτηριστικά την απόφαση 128/1985 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Χαλκίδας, στην οποία γίνεται ρητή αναφορά στην «αρχή της άμεσης ή έμμεσης τριτενέργειας».

Οι γνώμες διχάζονται τόσο στη θεωρία, όσο και στη νομολογία. Την «άμεση» τριτενέργεια, δηλαδή την δεσμευτικότητα όλων ή ορισμένων ατομικών δικαιωμάτων και στο ιδιωτικό δίκαιο, με συνέπεια την ακυρότητα των δικαιοπραξιών που αντίκεινται στα ατομικά δικαιώματα δέχεται μόνο το Ομοσπονδιακό Εργατικό Δικαστήριο και μερικές αποφάσεις του Ακυρωτικού, καθώς επίσης μικρό τμήμα της θεωρίας. Αντιθέτως, η κρατούσα γνώμη δέχεται (με περιορισμούς και διαφοροποιήσεις, ανάλογα με το ατομικό δικαίωμα, προπάντων όμως στις περιπτώσεις ασκήσεως οικονομικής ή κοινωνικής εξουσίας, όπως π.χ. στον τομέα του τύπου) μόνο μια «έμμεση» τριτενέργεια, δηλαδή την προσδιοριστική ενέργεια των ατομικών δικαιωμάτων κατά την ερμηνεία αόριστων νομικών εννοιών ή γενικών εννοιών ή γενικών ρητρών του Αστικού Κώδικα. Την έμμεση τριτενέργεια δέχεται προπάντων ουσιαστικά και το γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο.

Τριτενέργεια και ΕΣΔΑ

Μια έμμεση τριτενέργεια γίνεται δεκτή και στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η επιταγή στο άρθρο 14 της εξασφαλίσεως της ασκήσεως των κατοχυρωμένων από την Σύμβαση δικαιωμάτων και ελευθεριών χωρίς διακρίσεις φύλου, χρώματος κλπ. είναι μεν διατυπωμένη γενικά και φαίνεται να μην περιορίζεται στη διάκριση από μέρους του κράτους. Η επιταγή αυτή όμως παραβιάζεται μόνο αν το κράτος λαμβάνει μέτρα που επιτάσσουν ή επιτρέπουν την απαγορευμένη διάκριση. Επίσης, στις περιπτώσεις στις οποίες η ανοχή από το κράτος συμπεριφοράς ιδιωτών δημιουργεί μια κατάσταση αντικείμενη στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση, το κράτος

παραβαίνει την υποχρέωσή του να κατοχυρώνει το συγκεκριμένο δικαίωμα. Το άρθρο 4 π.χ. απαγορεύει μεταξύ άλλων την ειλωτεία που μπορεί να υπάρχει μεταξύ ιδιωτών. Το κράτος παραβιάζει την απαγόρευση του άρθρου 4, αν επιτρέπει νομικώς τη σύσταση ή διατήρηση σχέσεως ειλωτείας.

Η τριτενέργεια στη νομολογία του ΔΕΚ

Η τριτενέργεια των ατομικών δικαιωμάτων γίνεται δεκτή και στην μέχρι τώρα νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Δεδομένου ότι το ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο ισχύει από την 1^η Ιανουαρίου 1981 και στη χώρα μας, η σημασία της νομολογίας αυτής δεν έχει απλώς συγκριτικό χαρακτήρα (έστω και αυξημένης σημασίας), αλλά αφορά αμέσως την κατανόηση του θετικού μας δικαίου.

Τριτενέργεια και Σύνταγμα του 1975

Το Σύνταγμα του 1975 περιέχει ατομικά δικαιώματα τα οποία, κατά τη διατύπωση των συνταγματικών διατάξεων, αναπτύσσουν άμεση τριτενέργεια (όπως προπάντων το δικαίωμα ίσης αμοιβής για εργασία ίσης αξίας κατά το άρθρο 22 παρ. 1 υποπαρ. 2, αλλά και ραδιοτηλεοπτική ισότητα κατά το άρθρο 15 παρ.2)⁹.

---

⁹ Δαγτόγλου Π.Δ. Ατομικά Δικαιώματα σελ. 96επ.

Κεφάλαιο τρίτο: Συγκριτική επισκόπηση

Πριν την συνταγματική αναθεώρηση του 2001 στο ελληνικό Σύνταγμα ήταν η διάταξη του άρθρου 22 παρ. 1 εδ. β' στην οποία θεμελιώνεται η δέσμευση των ιδιωτών από την αρχή ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας. Όμοια με τη διάταξη του άρθρου 22 § 1 εδ. β' του ελληνικού Συντάγματος είναι και η διάταξη του άρθρου 9 παρ. 3 του θεμελιώδους Νόμου της Βόννης η οποία καθιερώνει ρητά την «τριτενέργεια» της συνδικαλιστικής ελευθερίας. Η «τριτενέργεια» της «αρνητικής» συνδικαλιστικής ελευθερίας υπάρχει και στο πορτογαλικό Σύνταγμα, σύμφωνα με το οποίο κανένας δεν μπορεί να εξαναγκασθεί να γίνει ή να εξακολουθήσει να είναι μέλος σωματείου. Αλλά και 'στη Γαλλία υπάρχουν συνταγματικές διατάξεις που δεσμεύουν τους ιδιώτες στις μεταξύ τους σχέσεις. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η παραγρ. 5 εδαφ. Β' του Προοιμίου του Συντ/τος του 1946 που ορίζει ότι «Κανένας δεν δύναται να βλάπτεται στην εργασία του ή την πρόσληψή του λόγω της καταγωγής του, των απόψεών του ή των πεποιθήσεών του».¹⁰

Από τα Συντ/τα που προσφέρονται πολύ δύσκολα για θεμελίωση της τριτενέργειας θα πρέπει να αναφερθεί το αμερικανικό, στο οποίο μόνο η 13^η Τροπολογία, η οποία απαγορεύει τη δουλεία και την καταναγκαστική εργασία, μπορεί να θεωρηθεί, αν ερμηνευθεί κατ' αυτόν τον τρόπο ότι κατοχυρώνει την προστασία της ατομικής ελευθερίας από ιδιωτικές προσβολές.

---

¹⁰ Βλ. τη μετάφραση του θεμελιώδους Νόμου της Βόννης από τους Κ. Μαυριά/Α. Παντελή, Συντ/κά κείμενα Ελληνικά και Ξένα, σελ. 451 επ.

Στο αγγλικό δίκαιο, δεν υπάρχει γραπτό Συντ. Ούτε κατάλογος θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Σύμφωνα όμως με τα υποστηριζόμενα στη θεωρία θεωρείται ότι ιδιώτες και φορείς κρατικής εξουσίας έχουν κοινή υποχρέωση να ακολουθούν το ίδιο δίκαιο.

Και για τον αυστριακό συνταγματικό κατάλογο των θεμελιωδών δικαιωμάτων, έχει υποστηριχθεί στη θεωρία ότι έχει τουλάχιστον σε τέτοια έκταση κρατική κατεύθυνση, ώστε να μην επιτρέπει την αναγνώριση της λεγόμενης «άμεσης τριτενέργειας».¹¹

Στο άλλο άκρο ανήκουν τα Συντ/τα των χωρών εκείνων τα οποία περιέχουν κάποια γενική διάταξη, στην οποία μπορεί να θεμελιωθεί η δέσμευση των ιδιωτών από τις συνταγματικές εγγυήσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Για παράδειγμα στο πορτογαλικό Σύνταγμα του 1976/1982 η «τριτενέργεια» θεμελιώνεται κατηγορηματικά. Στο άρθρο 18 παρ.1 ορίζεται ότι «Οι συντ/κές διατάξεις για τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις εγγυήσεις έχουν άμεση εφαρμογή και δεσμεύουν τους δημοσίου δικαίου και ιδιωτικού δικαίου θεσμούς. Αλλά και το Σύνταγμα της Ισπανίας ορίζει στο άρθρο 9 παρ. 1 ότι «οι πολίτες και η δημόσια εξουσία δεσμεύονται από το Συντ. και τη λοιπή έννομη τάξη».¹²

Στη γερμανική νομολογία και θεωρία ανάμεσα στις διάφορες συνταγματικές αρχές που χρησιμοποιήθηκαν για τη θεμελίωση της «τριτενέργειας» αξίζει να αναφερθούν η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου και η ρητά αναφερόμενη στο Σύνταγμα αρχή, σύμφωνα με την οποία «Ο γερμανικός λαός αναγνωρίζει τα

---

¹¹ Βλ. Ηλιοπούλου – Στραγγά Τζ., οπ.π., σελ. 36.

¹² Βλ. Ηλιοπούλου – Στράγγα Τζ., οπ.π.

απαραβίαστα και अपαράγραπτα δικαιώματα του ανθρώπου ως το θεμέλιο κάθε ανθρώπινης κοινωνίας, της παγκόσμιας ειρήνης και δικαιοσύνης».¹³

Αλλά και στο Ελληνικό Σύνταγμα μετά την αναθεώρηση του 2001 προστέθηκε το εδ. γ στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 25 το οποίο αναφέρει «τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν», οπότε πλέον και το ελληνικό Σύνταγμα κατοχυρώνει ρητά την «τριτενέργεια» των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

---

¹³ Βλ. Ηλιοπούλου – Στραγγά Τζ., οπ.π., σελ. 41.

Κεφάλαιο τέταρτο: Η προβληματική της τριτενέργεια πριν το 2001 .

A) Θεωρία, B) Νομολογία

A) Θεωρία

Οι πρώτοι προβληματισμοί σχετικά με την τριτενέργεια είχαν την αφετηρία τους στη Γερμανία. Εκεί αναπτύχθηκαν δύο θεωρίες σχετικές με την τριτενέργεια, η θεωρία της άμεσης και η θεωρία της έμμεσης τριτενέργειας.

Η θεωρία της άμεσης τριτενέργειας των θεμελιωδών δικαιωμάτων έχει συνδεθεί με το όνομα του γερμανού καθηγητού του εργατικού δικαίου και προέδρου του γερμανικού ομοσπονδιακού συνταγματικού δικαστηρίου, Hans Carl Nipperdey, του οποίου το επιστημονικό κύρος συντέινει, σε μεγάλο βαθμό, στη διάδοση της θεωρίας στο χώρο της επιστήμης και της νομολογίας. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της όλης θεωρίας του Nipperdey είναι η μεθοδολογική κατεύθυνση προς τη συνταγματική δέσμευση της ιδιωτικής εξουσίας. Σύμφωνα με τον κεντρικό πυρήνα της άμεσης θεωρίας, τα θεμελιώδη δικαιώματα έχουν αντικειμενική φύση. Ως αντικειμενικοί κανόνες δικαίου δεσμεύουν όχι μόνο το κράτος, αλλά και τους ιδιώτες.¹⁴

Κατά τον Nipperdey, η αναγνώριση της άμεσης ενέργειας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, δεν συνεπάγεται την εφαρμογή όλων των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο ιδιωτικό δίκαιο. Ο

---

¹⁴ Δημητρόπουλου Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, Παραδόσεις Συντ/κού Δικαίου, Τόμος III, σελ. 36.

Nipperdey δέχεται κυρίως την απόλυτη δύναμη των εξής συν/κών κανόνων:

- της αρχής n.p.n.c.s.l. (103 Σ.)
- της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (1 § 1 Σ.)
- της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητάς τους (2§ 1 Σ.)
- της αρχής της ισότητας (3 Σ.)
- της ελευθερίας σκέψης και έκφρασης (5 Σ.)
- της προστασίας του γάμου και της οικογένειας (6 § 1 Σ.)
- του απόρρητου των επιστολών (10 Σ.)¹⁵

Ενάντια στη νέα διδασκαλία στράφηκαν στη Γερμανία ορισμένοι συγγραφείς. Επικεφαλής της «αντίκρουσης» της «νέας διδασκαλίας» τέθηκε ο Duerig ο οποίος ανέπτυξε τη θεωρία της έμμεσης τριτενέργειας. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, εφόσον υπάρχουν ειδικοί κανόνες ιδιωτικού δικαίου, η δράση των ιδιωτών πρέπει να κρίνεται σύμφωνα με το περιεχόμενο των κανόνων αυτών, γιατί η δύναμη των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι περιορισμένης και προστασία από επεμβάσεις ιδιωτών, πρέπει να κρίνεται με βάση κανόνες του ιδιωτικού δικαίου. Στις περιπτώσεις που λείπουν ειδικοί κανόνες ιδιωτικού δικαίου, είναι δυνατή η έμμεση επίδραση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, με την εννοιολογική συμπλήρωση των γενικών εννοιών και ρητρών του ιδιωτικού δικαίου.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο U. Scheuner η γνώμη του Duerig, έχει «περιορισμένη αξία». Πράγματι η θεωρία της λεγόμενης έμμεσης τριτενέργειας δεν προσφέρει συγκεκριμένη λύση. Είτε υποστηρίζει την εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο ιδιωτικό δίκαιο, επομένως καταλήγει 'στα ίδια

---

¹⁵ Βλ. Δημητρόπουλου Α. οπ.π. σελ. 38.

αποτελέσματα με την άμεση θεωρία, είτε δέχεται μόνο την εφαρμογή των γενικών ρητρών, επομένως καταλήγει στην άρνηση της λεγόμενης «τριτενέργειας», πράγμα το οποίο δεν ομολογούν τουλάχιστον οι υποστηρικτές της.¹⁶

Η «απόλυτη εφαρμογή εν τω πεδίω του ιδιωτικού δικαίου» των συνταγματικών διατάξεων για τα ατομικά δικαιώματα αμφισβητήθηκε αρχικά με το επιχείρημα κυρίως ότι μια τέτοια εφαρμογή θα «επέφευεν ισχυρόν κλονισμόν της αρχής της ελευθερίας των συμβάσεων, αρχής αποτελούσης εξειδίκευσιν της συντ/κής αρχής της προσωπικής ελευθερίας».¹⁷

Για τη νομική θεμελίωση της διττής κατεύθυνσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, τα οποία έχουν αποδέκτες το κράτος, αλλά και κάθε άτομο χωριστά, καταφεύγει μια άλλη επιστημονική γνώμη σωρευτικά στις συνταγματικές διατάξεις που προστατεύουν την ανθρώπινη αξία (αρ. 2 § 1 Σ.), την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, στα πλαίσια του Συντ/τος, των νόμων και των χρηστών ηθών, εφόσον δεν προσβάλλονται τα δικαιώματα των άλλων (5 § 1 Σ.).

Την αναδρομή στα άρθρα 2 παρ. 1 και 25 Συντ., όπως άλλωστε και στα άρθρα 5 § 1 και 106 παρ. 2 Συντ. για τη συντ/κή θεμελίωση της τριτενέργειας των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων στην ελληνική έννομη τάξη απορρίπτει μια άλλη γνώμη. Σύμφωνα με την άποψη αυτή υπάρχουν ατομικά δικαιώματα που κατοχυρώνονται εναντίον προσβολών, από οπουδήποτε και αν προέρχονται, τα οποία από τη φύση τους αναπτύσσουν «τριτενέργεια» και «επομένως, αναδείχνονται σε

---

¹⁶ Βλ. Δημητρόπουλου Α. οπ. π.

¹⁷ Ηλιοπούλου – Στράγγα Τζ., Η «Τριτενέργεια» των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντ/τος 1975, σελ. 44-47.

διαπλαστικά μιας σύγχρονης αντίληψης όσον αφορά το εύρος της προστασίας που παρέχουν.

Μια άλλη θεμελίωση της κατ' αρχήν αποδοχής της «τριτενέργειας» επιδιώκεται αφενός με αναφορά στην ιεραρχική υπεροχή του Συντ/τος, η οποία έχει ως συνέπεια ότι το αστικό δίκαιο υπόκειται και αυτό στο Σύνταγμα.

Θα πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι ακόμα και συγγραφείς οι οποίοι χαρακτηρίζοντας σωστά ως «τριτενέργεια» μόνο τη λεγόμενη «άμεση» αμφισβητούν τη δυνατότητα θεμελίωσης *de lege lata* της “τριτενέργειας” ότι η διάταξη του άρθρου 25 § 1 Σ. επιβεβαιώνει την αποκλειστική δέσμευση του κράτους από τα θεμελιώδη δικαιώματα.¹⁸

Τα ερωτήματα τα σχετικά με την «τριτενέργεια» πλέον δεν αφορούν στο «αν» αλλά στο «πως» και «σε ποιό μέτρο» έχουν ισχύ οι συντ/κές εγγυήσεις στις διαπροσωπικές σχέσεις της κοινωνικής συμβίωσης. Οι αντιρρήσεις κατά της «τριτενέργειας» βασίζονται στην πίστη για την αυτάρκεια του αστικού δικαίου να προστατεύει το άτομο στις σχέσεις ιδιωτικού δικαίου. Η άποψη όμως αυτή είναι ξεπερασμένη, καθώς παραγνωρίζει την έννοια της ελευθερίας ανάπτυξης της προσωπικότητας, όπως καθορίζεται στο αρ. 5 § 1 Σ.

Πρέπει να επισημανθεί ότι ανάμεσα στην κάθετη σχέση κράτους – ατόμου, και στις οριζόντιες διατομικές σχέσεις υπάρχει η διαφορά ότι στην πρώτη σχέση φορές δικαιωμάτων είναι μόνο το άτομο, ενώ στη δεύτερη σχέση φορείς των ατομικών δικαιωμάτων είναι και τα δύο συγκρουόμενα μέρη. Η δέσμευση των ατόμων από τα ατομικά δικαιώματα θεμελιώνεται και λειτουργεί στη βάση της

---

¹⁸ Βλ. Ηλιοπούλου-Στράγγα Τζ. οπ.π.

αλληλενέργειας και του αλληλοπεριορισμού. Αυτήν τη βάση την παρέχει και την επιβάλλει το Σ. με θεμελιώδεις διατάξεις, όπως είναι το αρ. 5 § 1 και 25 ¶ 1§ 14, το αρ. 106 § 2 και άλλες ειδικές εγγυήσεις.¹⁹

Απόψεις Α. Δημητρόπουλου

Η αδυναμία διακρίσεως της συνταγματικής ενέργειας σε άμεση και έμμεση και η ενότητα της έννομης τάξεως.

Μεγάλα προβλήματα στην όλη θεωρία της διαπροσωπικής ενέργειας των θεμελιωδών δικαιωμάτων δημιούργησε η διάκριση της τριτενέργειας σε άμεση και έμμεση και η σχετική διαφωνία των ομώνυμων θεωριών. Τη δυνατότητα της διακρίσεως της συντ/κής ενέργειας σε άμεση και έμμεση, παρέχει η δομή της ατομικιστικής έννομης Τάξης, η οποία βασίζεται στη διάκριση του δικαίου σε ιδιωτικό και δημόσιο, διάκριση που βασίζεται στην έλλειψη συνταγματικής προστασίας του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία. Αντίθετα η ενότητα και η προστατευτικότητα της σύγχρονης έννομης τάξης δεν επιτρέπουν αυτή τη διάκριση.

Η έμμεση θεωρία υποστηρίζει, ότι, για την εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο ιδιωτικό δίκαιο, είναι απαραίτητη η μεσολάβηση διατάξεων του (κοινού) ιδιωτικού δικαίου. Αντίθετα η άμεση θεωρία, αρνείται την αναγκαιότητα της μεσολαβήσεως και υποστηρίζει, ότι η εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων, στο ιδιωτικό δίκαιο, δεν έχει ανάγκη από τη μεσολάβηση διατάξεων του κοινού δικαίου.

---

¹⁹ Βλ. Το Σύνταγμα, 1981, Το ζήτημα της «τριτενέργειας» των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, Γ. Κασιμάτη, σελ. 20 επ.

Η όλη συζήτηση για τη διάκριση της συνταγματικής ενέργειας σε άμεση και έμμεση περιορίζεται στο πεδίο του ιδιωτικού δικαίου και δεν επεκτείνεται στο χώρο του δημόσιου δικαίου. Όσον αφορά την περιοχή του δημόσιου δικαίου, οι θεωρίες της τριτενέργειας δεν θέτουν ζήτημα διακρίσεως της συνταγματικής ενέργειας σε άμεση και έμμεση. Στην περιοχή του δημόσιου δικαίου δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα εφαρμόζονται ανεξάρτητα από την ύπαρξη ή όχι διατάξεων του κοινού δικαίου.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι δύο θεωρίες, αναπτύχθηκαν πάνω στη βάση της διακρίσεως του δικαίου σε ιδιωτικό και δημόσιο. Ο παραμερισμός του νομικοτεχνικού εμποδίου της μη αποδεικνυόμενης άλλωστε διακρίσεως του δικαίου σε ιδιωτικό και δημόσιο, εξαφανίζει τη βάση, πάνω στην οποία στηρίχτηκαν οι δύο θεωρίες, εξαφανίζει τη δυνατότητα της διακρίσεως της συνταγματικής ενέργειας σε άμεση και έμμεση. Εφόσον η έννομη τάξη είναι ενιαία, δεν υπάρχει δυνατότητα άμεσης ή έμμεσης εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο ιδιωτικό δίκαιο, διότι ιδιαίτερη περιοχή του ιδιωτικού δικαίου δεν υπάρχει. Όπως δεν τίθεται ζήτημα διακρίσεως της συνταγματικής ενέργειας σε άμεση και έμμεση στο δημόσιο δίκαιο, κατά τον ίδιο τρόπο δεν πρέπει να τίθεται ζήτημα διακρίσεως της συνταγματικής ενέργειας σε άμεση ή έμμεση στο ιδιωτικό δίκαιο.

(Δημητρόπουλου Α., Η θεσμική εφαρμογή των αμυντικών δικαιωμάτων στις διαπροσωπικές σχέσεις αντιθέσεις).²⁰

---

²⁰ Δημητρόπουλου Α., Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία, Συμβολή στο πρόβλημα της τριτενέργειας, 198/82.

B) Νομολογία

Το ζήτημα της τριτενέργειας απασχόλησε και τη νομολογία των δικαστ. Μας με αφορμή την αρχή της ισότητας των φύλων (αρ. 4 § και 116 § 2 Σ.) και την ακαδημαϊκή ελευθερία (ορ. 16 § 1 Σ). Η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας δέχθηκε την τριτενέργεια των δύο αυτών ατομικών δικαιωμάτων, δηλαδή την άμεση εφαρμογή τους στις σχέσεις ιδιωτικού δικαίου).²¹

9517/1990 Εφ.Αθ. (56999)

Δ/νη 1993

Μίσθωση εργασίας. Αρχή της ίσης μεταχείρισης των εργαζομένων από τον εργοδότη.

Εφ.Αθ. 9517/1990.

Εισηγητής: Φώτιος Μπολόφης.

Με τη διάταξη του άρθρου 4 παρ. 1 του ισχύοντος Συντ/τος, κατά την οποία: «Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου» εισάγεται η αρχή της ισότητας όλων των Ελλήνων ενώπιον του νόμου, αλλά και του νόμου έναντι όλων των Ελλήνων. Ειδικότερα, μορφή της ως άνω αρχής αποτελεί η διάταξη του άρθρου 22 § 1 εδ. β'. Σε περίπτωση που ο εργοδότης παραβιάζει την απορρέουσα από τις παραπάνω διατάξεις αρχή της ίσης μεταχείρισης, η ποία θέτει φραγμό στις αυθαίρετες διακρίσεις των εργοδοτών σε βάρος των εργαζομένων, ο δικαστικός έλεγχος γίνεται βάσει του 22 § 1 εδ. β' Συντ. και του 288 Α.Κ.

---

²¹ Την τριτενέργεια της αρχής της ισότητας των φύλων δέχτηκε η απόφαση 3217/1997 του Γ' Τμ., ενώ την τριτενέργεια της ακαδημαϊκής ελευθερίας, δέχτηκαν οι αποφάσεις 416/1984 του Γ' Τμ. Και 2786 και 2788 του 1984 της Ολομέλειας (Το Σ. 10, σελ. 566 επ. και 586 επ.).

Νομολογία Κεφ. 4^{ου} Πριν το 2001.

10461/1990 Εφ.Αθ.

Απεργία εργαζομένων. Άσκηση του δικαιώματος απεργίας καταχρηστικά. Το δικαίωμα της απεργίας έχει και διάσταση ιδιωτικού δικαίου. Σ' αυτή τη διάσταση στηρίζεται η προσφυγή στο άρθρο 281 ΑΚ με γενική κατευθυντήρια οδηγία τη διάταξη του αρ. 25 § 3, που μ' αυτόν τον τρόπο επενεργεί και στις σχέσεις μεταξύ πολιτών σύμφωνα με την αρχή της άμεσης, ή της έμμεσης τριτενέργειας. Η απόφασης του Εφετείου Αθηνών ήταν πως οι ένδικες απεργιακές κινητοποιήσεις υπερβαίνουν το σκοπό του δικαιώματος και αντίκεινται στην καλή πίστη και στα χρηστά ήθη.

Μονομελούς Πρωτοδικείου Ροδόπης 145/1988

Υποχρέωση απασχόλησης μισθωτού. Η καλόπιστη εκπλήρωση των συμβατικών υποχρεώσεων του εργοδότη, επιβάλλει να απασχολεί το μισθωτό στην εργασία για την οποία τον προσέλαβε. Η προσφορά της εργατικής δύναμης από τον εργαζόμενο αποτελεί απαραίτητο στοιχείο για την ανάπτυξη της προστασίας του. Η απομάκρυνσή του από την εργασία αποτελεί παράνομη επέμβαση. Το δικαίωμα του εργαζομένου για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, είναι δικαίωμα αγώγιμο με την έννοια της τριτενέργειας του εργοδότη. Το δικαστήριο αποφάσισε πως ο εργοδότης υποχρεούται προς αποδοχή της εργασίας του μισθωτού. Αποφάσισε ακόμα καταβολή νόμιμου μισθού επ' απειλή χρηματικής ποινής και προσωπικής κράτησης.

Αριθ. 10599/1987 Εφ.Αθ.

Προστασία συνδικαλισμού –Απεργία λόγω μακρόχρονης καθυστέρησης καταβολής των αποδοχών. Το δικαίωμα της απεργίας είναι ένα συνταγματικά κατοχυρωμένο αγωνιστικό διεκδικητικό μέσο και μ' αυτή την έννοια πρέπει να εξειδικεύονται τα κριτήρια του 281 Α.Κ. με γενική κατευθυντήρια οδηγία τη διάταξη του άρθρου 25 παρ. 3 του Σ. που μ' αυτόν τον τρόπο επενεργεί και στις σχέσεις μεταξύ πολιτών σύμφωνα με την αρχή της άμεσης ή έμμεσης τριτενέργειας. Το δικαστήριο αποφάσισε ως η ζημία που υπέστη ο εργοδότης από την απεργία δεν καθιστά καταχρηστική την άσκησή της.

Μον. Πρ.Αθ. 17.500/1993 (ασφ. μέτρα)

Αθέμιτος ανταγωνισμός. Δεδομένου ότι τα συνταγμα-τικά δικαιώματα τριτενεργούν, τουλάχιστον έμμεσα, είναι φανερό ότι τα χρηστά ήθη λειτουργούν εδώ και ως όριο στην άσκηση της οικονομικής δραστηριότητας. Οι αιτούντες εκθέτουν στην κρινόμενη από 3.9.93 αίτησή τους ότι μαζί με κάθε φύλλο της «Ελευθεροτυπίας της Κυριακής» προσφέρουν στους αναγνώστες και ένα περιοδικό ποικίλης ύλης με σκοπό να προσελκύουν αναγνώστες σε βάρος των άλλων εφημερίδων. Το δικαστήριο αποφάσισε πως η άσκηση της αίτησης είναι καταχρηστική λόγω αποδυνάμωσης του δικ/τος.

Εφετείο Αθηνών Αριθμ. 4054/1992

Αδικήματα τύπου. Όρια δικαιώματος πληροφόρησης του κοινού και προσβολών τιμής δια του τύπου. Σύγκρουση δικαιώματος πληροφόρησης του κοινού και δικαιώματος προς

προστασία της προσωπικότητας του κατηγορουμένου. Εκτός από τη σχετική συνταγματική διάταξη, οι κατ' ιδίαν εκδηλώσεις ή τα κατ' ιδίαν αγαθά της προσωπικότητας προστατεύονται με επιμέρους ατομικά δικαιώματα (π.χ. η τιμή, η ανθρωπινή αξιοπρέπεια κλπ) που ισχύουν κατά την κρατούσα στην νομική φιλολογία γνώμη, όχι μόνο έναντι του κράτους αλλά και έναντι των ιδιωτών σύμφωνα με τη γνωστή θεωρία της τριτενέργειας των ατομικών δικαιωμάτων. Το δικαστήριο αποφάσισε πως οι κατηγορούμενοι υπερέβησαν το όριο για την πληροφόρηση του κοινού.

Μονομ. Πρωτοδ. Χαλκίδας 336/1992

Προσβολή περιβάλλοντος με διάνοιξη οδού. Προσβολή προσωπικότητας. Παραβίαση κοινωνικού δικαιώματος με την έκδοση διοικητικής πράξης. Επειδή στην παρούσα υπόθεση τα δικαιώματα των αιτούντων πλήττονται από το Κράτος δεν έχει εφαρμογή εδώ η θεωρία της άμεσης τριτενέργειας.

Μον. ΠρΑθ. 148/1998

Εργασία. Αρχή της ίσης μεταχείρισης. Δικηγόροι με πάγια αντιμισθία. Με βάση τη διάταξη του άρθρου 22 § 1 εδ. β' του Σ. η οποία επιβάλλει την ίση αμοιβή για ίσης αξίας παρεχόμενη εργασία επιβάλλεται η ίση μεταχείριση των δικηγόρων με πάγια αντιμισθία. Αν και η ανωτέρω συνταγματική διάταξη αναφέρεται στις σχέσεις Κράτους – πολιτών, εκτείνεται και στην οριζόντια σχέση μεταξύ ιδιωτών με βάση την θεωρία της τριτενέργειας των συντ/κών διατάξεων.

Υπέρ της αρχής της ισότητας και της ίσης μεταχείρισης κάθε μισθωτού από τον εργοδότη του κατέδειξε το Εφ.Αθ. στην αποφ. 3284/1996.

Ειρηνοδικείο Θεσσαλονίκης 2921/1997

Προσβολή της προσωπικότητας των Φλωρινιωτών από διατυπούμενη απορία τηλεπαρουσιάστριας, «αν στην Φλώρινα ομιλούν την Ελληνική Γλώσσα». Η υποχρέωση σεβασμού της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας θεμελιώνεται κυρίως στις διατάξεις άρθρ. 23 παρ.1, 5 παρ. 1, 2 παρ1, 7 παρ. 2, 9, 19, 23 παρ. 2 Συντ. '75 οι οποίες τριτενεργούν στις διατάξεις ΑΚ 57,58, 59, 60, 914, 919, 920. Η υπό κρίση αγωγή έγινε δεκτή.

Κεφ. Πέμπτο. Η προβληματική της τριτενέργειας μετά την αναθεώρηση του 2001.

A) Θεωρία

Ο αναθεωρητικός νομοθέτης του 2001 επιχείρησε να λύσει το πρόβλημα με την πρόβλεψη στο νέο εδάφιο γ' της παρ. 1 του άρθρου 25 Συντ. ότι τα δικαιώματα του ανθρώπου ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν²². Καθιερώνεται έτσι ρητά η καταρχήν δυνατότητα τριτενέργειας και μάλιστα όχι μόνο των συντ/κών δικαιωμάτων, αλλά γενικά των δικ/των του ανθρώπου, άρα και όσων απορρέουν από τις σχετικές διεθνείς συμβάσεις, χωρίς όμως να διευκρινίζεται ούτε η μορφή της (άμεση ή έμμεση τριτενέργεια), ούτε σε ποιες σχέσεις προσιδιάζει.

Πρέπει να σημειωθεί ότι και μετά την αναθεώρηση του Συντ/τος, παραμένει ανοικτό το ζήτημα κατά ποίου απευθύνεται η ενέργεια καθενός δικαιώματος. Ενδεικτικά αναφέρονται εδώ ορισμένες απόψεις:

1) Απόψεις διαφόρων συγγραφέων

Άποψη Χ. Χρυσόγονου: Το ζήτημα του κύκλου των αποδεκτών κάθε συντ/κού δικ/τος εξαρτάται πρώτιστα από τη συντ/κή διάταξη η οποία το καθιερώνει και τη φύση της ρυθμιζόμενης κοινωνικής ύλης. Έτσι ορισμένα δικ/τα μπορούν να ισχύουν *erga omnes* και άλλα μόνο έναντι του κράτους, ανάλογα

---

²² Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, αρ. 25 παρ. 1 εδ. γ: «Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν».

αφενός με το αν το δικαίωμα μπορεί στην πράξη να απειληθεί από ιδιώτες και αφετέρου με το περιεχόμενο της σχετικής διάταξης²³.

Με την παραπάνω άποψη σύμφωνη είναι και η άποψη του Αθανάσιου Γ. Ράικου, σύμφωνα με την οποία «στις ιδιωτικές σχέσεις προσιδιάζουν κατ' αρχήν μόνο τα ατομικά δικ/τα. Αντίθετα τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα δεν προσιδιάζουν κατ' αρχήν στις ιδιωτικές σχέσεις. Έτσι η διάταξη καθιερώνει κυρίως την αρχή της τριτενέργειας των ατομικών δικαιωμάτων²⁴.

2) Απόψεις Α. Δημητρόπουλου

i) Γενικά

Από τις ανωτέρω αναφερθείσες απόψεις διαφέρει η τοποθέτηση του Δημητρόπουλου, ο οποίος θεωρώντας «αυθαίρετη» την επιλογή κάποιων συγγραφέων, ορισμένων μόνο θεμελιωδών δικ/των που τριτενεργούν υποστηρίζει πως στη σύγχρονη έννομη τάξη δεν υπάρχει ζήτημα «τριτενέργειας», επομένως δεν υπάρχει και ζήτημα «έκτασης της τριτενέργειας». Σύμφωνα με την άποψη αυτή: «Στις διαπροσωπικές σχέσεις και για την άρση των διαπροσωπικών αντιθέσεων, εφαρμόζονται όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα, δηλαδή εφαρμόζεται το αμυντικό περιεχόμενό τους. Δεν είναι επομένως ορθό το ερώτημα που συνήθως τίθεται και η διάκριση που γίνεται σε δικαιώματα που τριτενεργούν και σε εκείνα που αναπτύσσουν τριτενέργεια. Όλα τα θεμελιώδη συντ/κά δικαιώματα εφαρμόζονται στο κοινό δίκαιο ως αμυντικά δικ/τα. Από το ζήτημα της “έκτασης της τριτενέργειας”

---

²³ Χρυσόγονος Κ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2^η Έκδοση Αναθεωρημένη και συμπληρωμένη, σελ. 63 επ.

²⁴ Ράικου Αθ., Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, 2^η Έκδοση (2002), σ. 168 επ.

διαφέρει το πρόβλημα του μέτρου της εφαρμογής κάθε συγκεκριμένου δικαιώματος σε κάθε έννομη σχέση. Κατά κυριολεξία δεν πρόκειται για ζήτημα “έντασης” αλλά για ζήτημα έντασης, προσδιορισμού του τρόπου με τον οποίο εφαρμόζονται τα θεμελιώδη δικαιώματα σε συγκεκριμένες έννομες σχέσεις και θεσμούς»²⁵.

ii) Η αναθεώρηση και το ρυθμιστικό περιεχόμενο του Συντάγματος

«Ήδη με τις μέχρι αυτού του σημείου παρατηρήσεις έχει εντοπισθεί το μέγεθος της μεταβολής, που επέφερε η νέα ρύθμιση του άρθρου 25 παρ. 1 εδ. γ, από την οποία δεν διέφυγε και δεν θα μπορούσε να διαφύγει αυτή η ίδια η έννοια του Συντάγματος. Η διάταξη αυτή μας αναγκάζει πλέον να επανακαθορίσουμε την έννοια του Συντάγματος, το οποίο δεν ρυθμίζει απλά και μόνο τις σχέσεις δημοσίου δικαίου, **αλλ’ αποτελεί τον καθολικό ρυθμιστή της συνολικής έννομης τάξης.**

Κατά την παραδοσιακή νομική θεωρία το Σύνταγμα ρυθμίζει τις σχέσεις κράτους – πολιτών και οργανώνει την κρατική εξουσία. Από το ρυθμιστικό αυτό αντικείμενο καθορίστηκε ανάλογα και η ουσιαστική έννοια του Συντάγματος. Είναι προφανές, ότι η νέα διάταξη διευρύνει σημαντικά το ρυθμιστικό αντικείμενο των συνταγματικών διατάξεων. Η ιδιότητα του Συντάγματος ως καθολικού ρυθμιστή της συνολικής έννομης τάξης είναι αναγκαία συνέπεια της ενοποίησης της έννομης τάξης. Η δημοσιοποίηση του ιδιωτικού δικαίου και η ιδιωτικοποίηση του δημοσίου δικαίου προσέδωσαν στο σύνταγμα «υπερδημόσιο» χαρακτήρα.

---

²⁵ Δημητρόπουλου Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, παραδόσεις Συντ/κου Δικαίου, Τόμος III, σελ. 40.

Η νέα αυτή ιδιότητα του Συντάγματος ως καθολικού ρυθμιστή της ενιαίας έννομης τάξης θεμελιώνει από την πλευρά της την «τριτενέργεια». Τα συνταγματικά δικαιώματα εφαρμόζονται στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών ακριβώς επειδή είναι συνταγματικές διατάξεις»²⁶.

iii) Η Αναθεώρηση και η μεταβολή των συντ/κών δικαιωμάτων

«Είναι προφανές ότι η ίδια η συνταγματική επιταγή του άρθρου 25 παρ. 1 εδ. γ, κατά την οποία τα δικαιώματα του ανθρώπου εφαρμόζονται και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, συνιστά μεταβολή των συντ/κών δικ/των. Με τον όρο αυτό εννοείται η μεταβολή της φύσης τους, η αντικειμενικοποίηση των συνταγματικών δικ/των. Με τη μεταβολή των συντ/κών δικ/των μεταβάλλεται επίσης και το ρυθμιστικό τους αντικείμενο καθώς και η κατεύθυνσή τους. Δηλαδή, δεν στρέφονται μόνον κατά του κράτους αλλά και κατά των ιδιωτών.

Η μεταβολή, δηλαδή η εξέλιξη, των συντ/κών δικ/των οδήγησε στην ανεπάρκεια της κλασικής διάκρισης του G. Jellinek. Τα συντ/κά δικ/τα δεν μπορούν πλέον να διακριθούν σε δικ/τα του status negativus, archivus και status socialis, διότι όλα έχουν αποκτήσει αμυντική, προστατευτική και εξασφαλιστική διάκριση.

α) Σε κάθε συνταγματικό δικαίωμα υπάρχει η αμυντική διάσταση με απόλυτη, erga omnes, κατεύθυνση κατά της κρατικής και κατά της ιδιωτικής εξουσίας.

---

²⁶ Δημητρόπουλου Α., Αρχείο Νομολογίας, Η διαπροσωπική ενέργεια (τριτενέργεια) των Συνταγματικών δικαιωμάτων κατά το αναθεωρημένο Σύνταγμα (από περίληψη διαλέξεως που διοργάνωσε η Εταιρεία Διοικητικών Μελετών στην αίθουσα του Δικηγ. Συλλόγου Αθηνών τη 17^η Δεκεμβρίου 2001), σελ. 3.

β) Κάθε δικαίωμα έχει προστατευτική διάσταση, η οποία δεν στρέφεται κατά του κράτους, αλλά προς αυτό. Η διάσταση αυτή δεν στρέφεται και προς τους ιδιώτες, δηλαδή δεν «τριτενεργεί».

γ) Η δημιουργία και εξέλιξη του κοινωνικού κράτους έχει ως αποτέλεσμα και τη διαμόρφωση της εξασφαλιστικής διάστασης, δηλ. αυτής που αναφέρεται στην εξασφάλιση των μέσων, που είναι απαραίτητα για την ακώλυτη άσκηση των συνταγματικών δικαιωμάτων. Το Σύνταγμά μας, με μοναδική εξαίρεση την προβλεπόμενη στο άρθρο 16 ρύθμιση της δωρεάν παιδείας, δεν υποχρεώνει ούτε το κράτος, ούτε τους ιδιώτες προς την κατεύθυνση της εξασφαλιστικής διάστασης. Η ρητή πρόβλεψη που προστέθηκε στο άρθρο 25 παρ. 1 δεν συνοδεύτηκε στην πρόσφατη αναθεώρηση από συγκεκριμένα ατομικά δικαιώματα.

Παρ' όλα αυτά η ρητή συνταγματοποίηση της οργής του κοινωνικού κράτους έχει ιδιαίτερη σημασία που προσφέρει περιθώρια ερμηνευτικής αξιοποίησης»²⁷.

iv) Η αναθεώρηση και η θεσμική εφαρμογή των συντ/κών δικ/των

«Σε αυτό το σημείο τίθεται το ερώτημα τι γίνεται με τα συντ/κά δικαιώματα των στρατιωτών, των φυλακισμένων, των δημοσίων υπαλλήλων. Με άλλα λόγια τίθεται το μεγάλο ζήτημα της θεσμικής εφαρμογής των συντ/κών δικ/των, το οποίο εμφανίστηκε στο δημόσιο δίκαιο με το όνομα “ειδικές κυριαρχικές σχέσεις”, όσο και στο ιδιωτικό δίκαιο με την ονομασία “τριτενέργεια”.

Συνταγματική επιταγή δεν αποτελεί μόνο η εφαρμογή του γενικού αμυντικού περιεχομένου, αλλά και ο περιορισμός του, η θεσμική του προσαρμογή, στις περιπτώσεις που είναι απαραίτητο, σε εκείνες δηλαδή που η εφαρμογή του θα οδηγούσε στη διάλυση

---

²⁷ Βλ. Αρχείο Νομολογίας, Δημητρόπουλου Α., οπ.π., σ. 4.

των εννόμων σχέσεων και των θεσμών. Σε αυτό το σημείο τίθεται το ζήτημα της αρχής του αιτιώδους των περιορισμών. Γίνεται, επομένως, διάκριση ανάμεσα σε δύο είδη περιορισμών: σε εκείνους που επιτρέπονται από το Σύνταγμα, τους απλούς δηλαδή ή αιτιώδεις περιορισμούς και σε εκείνους που απαγορεύονται και αποτελούν προσβολές των συνταγματικών δικαιωμάτων ή αναιτιώδεις περιορισμούς. Η επιβολή απλών περιορισμών είναι επιτρεπτή μόνο κατά το μέτρο, που επιβάλλει η αιτιώδης συνάφεια. Με λίγα λόγια οι αιτιώδεις περιορισμοί επιτρέπονται και οι αναιτιώδεις απαγορεύονται. Από αυτή τη βασική αιτιώδη σχέση προσδιορίζεται το περιεχόμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων, αλλά και το περιεχόμενο των θεσμών»²⁸.

B) 1. Γενικά

Νομολογία (μετά την συντ/κή αναθεώρηση του 2001)

515/2001 ΑΠ (307247)

Αρχή της ίσης μεταχείρισης στις εργασιακές σχέσεις. Αγωγή αναιρεσειόντων, τακτικών υπαλλήλων της ΔΕΗ της κατηγορίας Τ4 (τεχνικών γενικά), οι οποίοι, λόγω των δυσμενών για την ασφάλειά τους συνθηκών εργασίας τους ελάμβαναν το ειδικό, γι' αυτόν τον σκοπό, επίδομα σχετικού προσωπικού ΚΣΠ-Λ και υπήχθησαν στα βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα, με αντικείμενο (της αγωγής τους) να τους καταβληθεί σωρευτικώς με βάση την αρχή ίσης μεταχείρισης και το επίδομα ανθυγιεινής εργασίας που χορηγείται στους συναδέλφους τους της ίδιας κατηγορίας, η χορήγηση του οποίου είχε αποκλεισθεί γι' αυτούς.

---

²⁸ Βλ. Αρχείο Νομολογίας, Δημητρόπουλου Α., οπ.π., σ. 7.

Το δικαστήριο σκέφθηκε σύμφωνα με το νόμο.

Επειδή με τη διάταξη του αρ. 22 παρ. 1β του Συντ/τος καθιερώνεται η αρχή της ίσης μεταχείρισης στις εργασιακές σχέσεις σύμφωνα με την οποία αφενός ο νομοθέτης δεσμεύεται στο θέμα της αμοιβής και δεν μπορεί να κάνει δυσμενείς διακρίσεις, όταν όλοι εργάζονται κάτω από τις ίδιες συνθήκες, αφετέρου δε θεσπίζεται κανόνας δημόσιας τάξης και άμεσης τριτενέργειας, με τον οποίο παρέχεται στον εργαζόμενο το δικαίωμα να αξιώσει από τον εργοδότη του, την οικειοθελώς, δηλ. είτε μονομερώς είτε σε εκπλήρωση υποχρέωσης από ατομική σύμβαση καταβαλλόμενη αμοιβή σε άλλο μισθωτό του, ο οποίος ανήκει στην ίδια κατηγορία και παρέχει τις ίδιες και κάτω από όμοιες συνθήκες υπηρεσίες.

Ο ΑΠ απέρριψε την αγωγή αυτή, διότι η εργασία τους, καίτοι παρεμφερής με εκείνη των ανωτέρω συναδέλφων τους, ωστόσο διαφέρει. Κρίση ότι ορθώς απορρίφθηκε η αγωγή των αναιρεσειόντων, διότι δεν μπορούσαν να εφαρμοσθούν οι περί ίσης μεταχείρισης διατάξεις στο πρόσωπό τους.

5799/2001 ΕφΑθ (305934)

Απεργία. Περιλαμβάνεται στα ατομικά δικαιώματα που προβλέπονται από το Σύνταγμα και μάλιστα στα συναφή με τη συνδικαλιστική ελευθερία δικαιώματα.

Λαμβανομένου υπόψη ότι το δικαίωμα της απεργίας έχει και διάσταση ιδιωτικού δικαίου παρέχεται και η δικαστική προστασία από τις διατάξεις του άρθρου 281 ΑΚ, προκειμένου να οριοθετηθεί η άσκηση του δικαιώματος. Υπό την έννοια αυτή πρέπει να εξειδικεύονται και τα κριτήρια εφαρμογής του 281 ΑΚ, με γενική

κατευθυντήρια οδηγία τις διατάξεις του άρθρου 25 παρ. 3 του Συντ/τος, που έτσι επενεργεί και στις σχέσεις μεταξύ των πολιτών, σύμφωνα με την αρχή της άμεσης ή έμμεσης τριτενέργειας. Εν προκειμένω, το δικαστήριο έκρινε παράνομη ως καταχρηστική την απεργία που κήρυξαν εργαζόμενοι στην Ολυμπιακή Αεροπορία.

6822/2001 ΠΠρΑθ (318369)

Προστασία ονόματος. Ανώνυμη εταιρεία υπό ειδική εκκαθάριση. Επωνυμία της Α.Ε. που εμπεριέχει όνομα φυσικού προσώπου.

Η προσωπικότητα προστατεύεται στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου με τις διατάξεις 57ΑΚ καθώς και 58ΑΚ. Οι διατάξεις αυτές και ιδίως του άρθρου 57ΑΚ, συνιστούν και αποτελούν συγκερασμό στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου των διατάξεων των άρθρων 2 παρ. 1 του Συντ/τος και 5 παρ. 1 αυτού. Η δεύτερη από τις συνταγματικές αυτές διατάξεις, αποτελεί ατομικό δικαίωμα έναντι του κράτους και δεν τριτενεργεί άμεσα στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου.

Η δικαστική απόφαση απορρίπτει τις παρεμβάσεις εταίρων ως απαράδεκτες, αφού αυτοί έχουν δικαίωμα στο σήμα που απέκτησαν, έστω κι αν σε αυτό περιλαμβάνεται το όνομα του ενάγοντος.

438/2001 ΜΠρΣυρ (175183)

Προστασία προσωπικότητας. Έννοια και περιεχόμενο του σχετικού δικαιώματος. Δικαίωμα στο περιβάλλον.

Όσον αφορά το περιβάλλον, δεν έχει αναχθεί σε αυτοτελές έννομο αγαθό του ιδιωτικού δικαίου. Για τα πιο σημαντικά όμως

περιβαλλοντικά αγαθά, όπως ο ατμοσφαιρικός αέρας, η θάλασσα, τα νερά και λοιπά κοινόχρηστα πράγματα που απαριθμούνται στο αρ. 967 ΑΚ παρέχεται στο άτομο δικαίωμα χρήσεως και απολαύσεώς τους. πρόκειται για την ιδιωτικού δικαίου έκφανση του δικαιώματος στο περιβάλλον που έχει κατοχυρωθεί μέσω των άρθρων 57 και 966 ΑΚ.

Το δικαστήριο, μετά από πιθανολόγηση ότι το έργο θα επιφέρει προσβολή του περιβάλλοντος, έκανε δεκτή την αίτηση για λήψη ασφαλιστικών μέτρων.

1531/2002 ΜΠρΒολ (320830)

Προσβολή της προσωπικότητας. Ένα από τα αγαθά που απαρτίζουν την προσωπικότητα του ατόμου είναι και το περιβάλλον. Το άρθρο 57 ΑΚ συνιστά μια γενική ρήτρα και αποτελεί συγκερασμό των συνταγματικών διατάξεων των άρθρων 2§1 και 5§1 με συνέπεια στο δικαίωμα της προσωπικότητας να περιλαμβάνεται τόσο ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου που είναι και ο πυρήνας του δικαιώματος, όσο και η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας. Όταν τα στοιχεία του ζωτικού χώρου προστατεύονται και συνταγματικά (αρ. 24 Σ), τότε το δικαίωμα χρήσης, απόλαυσης και ωφέλειάς τους συνιστά την ιδιωτικού δικαίου έκφανση του συνταγματικού δικαιώματος, το οποίο μάλιστα τριτενεργεί (όπως ρητά πλέον το αρ. 25 του Συντάγματος/ αναθ. 2001 ορίζει μέσω των διατάξεων των άρθρων 57 και 966 επ. ΑΚ).

Το δικαστήριο αποφάσισε πως όταν επιχειρείται η μεταβολή του προορισμού ιδιωτικών δασών με υλικές πράξεις ιδιωτών

συντρέχει περίπτωση προσβολής της προσωπικότητας. Παράνομη υλοτόμηση ιδιωτικού δάσους και λήψη ασφαλιστικών μέτρων.

4393/2003 ΜΠρΑθ (333717)

Προβληματικές επιχειρήσεις. Επωνυμία Α.Ε. Προστασία ονόματος φυσικού προσώπου και επωνυμία Α.Ε.

Απόσπασμα: ...

[...] Η προσωπικότητα, δηλαδή το σύνολο των εκφάνσεων που συνθέτουν την αξία του ανθρώπου και αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία της ανθρώπινης ιδιότητας αλλά και των συντελεστών εκείνων που καθορίζουν την ατομικότητα του προσώπου ως πνευματικού και κοινωνικού όντος, προστατεύεται στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου από τις παράνομες προσβολές εκ μέρους τρίτων, κυρίως με τη γενική διάταξη του άρθρου 57 ΑΚ. Το όνομα, προστατεύεται ιδιαιτέρως ως απόλυτο δικαίωμα από τις παράνομες προσβολές τρίτων με τη διάταξη του άρθρου 58 ΑΚ. Οι πιο πάνω διατάξεις συνιστούν συγκερασμό στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου της διατάξεως του άρθρου 5 παρ. 1 Σ. Η διάταξη αυτή αποτελεί ατομικό δικαίωμα έναντι του κράτους, πλην όμως δεν τριτενεργεί άμεσα στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου, όπου επαρκώς παρέχεται προστασία με τις προαναφερθείσες διατάξεις των άρθρων 57 και 58 ΑΚ.

Το δικαστήριο αποφάσισε πως συνιστά πράξη αθέμιτου ανταγωνισμού η χρησιμοποίηση του οικογενειακού επωνύμου από τη νεοσυσταθείσα Α.Ε. γιατί μπορεί να προκαλέσει σύγχυση στο

καταναλωτικό κοινό ως προς την προέλευση των προϊόντων διατροφής.

Απαγόρευση χρησιμοποίησης σήματος από τη νεοσυσταθείσα εταιρεία παρόμοιο με αυτό που εξαγοράσθηκε από την Α.Ε. και εμπεριέχει το οικογενειακό επώνυμο.

1009/2003 ΕφΘεσσαλ (332186)

Αρχή ίσης μεταχείρισης στις εργασιακές σχέσεις.

Επειδή με τη διάταξη του άρθρου 22 παρ. 1β του Σ καθιερώνεται η αρχή της ίσης μεταχείρισης στις εργασιακές σχέσεις, σύμφωνα με την οποία αφενός ο νομοθέτης δεσμεύεται στο θέμα της αμοιβής και δεν μπορεί να κάνει δυσμενείς διακρίσεις όταν όλοι εργάζονται κάτω από τις ίδιες συνθήκες, εκτός αν οι διακρίσεις αυτές δεν είναι αυθαίρετες, αφετέρου δε θεσπίζεται κανόνας δημόσιας τάξης και άμεσης τριτενέργειας, με τον οποίο παρέχεται στον εργαζόμενο το δικαίωμα να αξιώσει από τον εργοδότη του την οικειοθελώς, δηλαδή είτε μονομερώς είτε σε εκπλήρωση υποχρέωσης από ατομική σύμβαση, καταβαλλόμενη αμοιβή σε άλλο μισθωτό του, ο οποίος ανήκει στην ίδια κατηγορία και παρέχει τις ίδιες και κάτω από όμοιες συνθήκες υπηρεσίας.

Αυθαίρετη δυσμενής διάκριση είναι αντισυνταγματική. Στην περίπτωση αυτή η ισότητα αποκαθίσταται με την επέκταση της ευμενούς ρύθμισης και στους αυθαίρετα αποκλειόμενους.

2. Αυτούσιες αποφάσεις
ΤΡΑΠΕΖΑ ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ: INTRACOM-NΟΜΟΣ

2214/1999 ΜΠΡ ΛΑΡ (287229)

ΑΡΜ/2000 (1112), ΕΕΜΠΔ/2000 (140)

Ιδιωτικοί ραδιοφωνικοί και τηλεοπτικοί σταθμοί. Το Σύνταγμα δεν κατοχυρώνει την ελευθερία ίδρυσης και λειτουργίας τους, ούτε όμως και σύστημα κρατικού μονοπωλίου, αλλά σύστημα έντονου κρατικού ελέγχου. Αθέμιτος ανταγωνισμός. Έννοια, προϋποθέσεις, συνέπειες παραβίασης. Η λειτουργία ιδιωτικού ραδιοφωνικού σταθμού πριν ακόμη εκδοθεί η άδεια λειτουργίας του, συνιστά μεν παραβίαση των διατάξεων του ν. 2328/1995 που επιβάλλουν διοικητικές και ποινικές κυρώσεις, δεν συνιστά, από μόνη της, πράξη αθέμιτου ανταγωνισμού (με σημείωση συντάξεως).

Μονομελές Πρωτοδικείο Λαρίσης 2214/ 1999

Δικαστής : Γ. Αποστολάκης

Δικηγόροι : Β. Αγοράστης, Κ. Παπαμιχαήλ, Γ. Κασιώχας

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ : .....

Από τις διατάξεις των αρ. 14 και 15 του Συντάγματος συνάγεται, αναφορικά με τους ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς ότι το Σύνταγμα δεν καθιερώνει ελευθερία ιδρύσεως και λειτουργίας ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών, ούτε όμως και σύστημα κρατικού μονοπωλίου, αλλά σύστημα έντονου κρατικού ελέγχου,

στα πλαίσια του οποίου το ραδιοτηλεοπτικό προνόμιο διαφυλάσσεται κατ' αρχήν υπέρ του κράτους και καταλείπεται στον κοινό νομοθέτη ο τρόπος υλοποίησεως του προνομίου αυτού. Ο νομοθέτης δε, εκτιμώντας τις συγκεκριμένες περιστάσεις, έχει την ευχέρεια είτε να καθιερώσει τελικά σύστημα κρατικού μονοπωλίου, το οποίο δεν επιτάσσεται, αλλά ούτε και απαγορεύεται, από το Σύνταγμα, είτε να εκχωρήσει ολικά ή μερικά το ραδιοτηλεοπτικό προνόμιο σε τρίτους, υπέρ των οποίων, όπως είναι ευνόητο, δεν υπάρχει πριν από την εκχώρηση το οποιοδήποτε σχετικό δικαίωμα. Έτσι με το ν. 1730/87 το αποκλειστικό ραδιοτηλεοπτικό προνόμιο εκχωρήθηκε στην ΕΡΤ ΑΕ. Εξάλλου, με τα αρ. 6 παρ. 1-2, 7 παρ. 1 ν. 2328/1995 παρέχεται η ευχέρεια στον Υπουργό Τύπου και Μ.Μ.Ε. να χορηγεί, μετά από γνώμη του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεοράσεως και υπό προϋποθέσεις, κατά την διαγραφόμενη στα άρθρα αυτά διαδικασία, άδειες ιδρύσεως και λειτουργίας ραδιοφωνικών σταθμών τοπικής μόνο ισχύος σε οργανισμούς τοπικής αυτοδιοικήσεως, σε φυσικά πρόσωπα ελληνικής ιθαγένειας και σε νομικά πρόσωπα ελεγχόμενα από Έλληνες πολίτες. Οι παραπάνω άδειες οφείλουν να αποβλέπουν και αυτές στο δημόσιο συμφέρον, όπως οριοθετείται στο αρ. 15 παρ. 2 του Συντάγματος, και η χρήση τους συνιστά δημόσια λειτουργία (αρ. 6 παρ. 2 ν. 2328/1995 και 1 και 2 π.δ. 25/1988), η οποία με την πράξη παραχωρήσεως κατοχυρώνεται έκτοτε ως δημόσιο δικαίωμα του τρίτου έναντι της Διοικήσεως, που εξυπηρετεί συγχρόνως και τα ατομικά του συμφέροντα. Αναμφίβολα, τα ατομικά συμφέροντα του τρίτου, που εξυπηρετούνται με την παραχώρηση σ' αυτόν της άδειας ιδρύσεως και λειτουργίας Ρ/ου σταθμού, έχουν προπαντός περιουσιακό

χαρακτήρα, που εκδηλώνεται στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου. Με την έννοια αυτή το δημόσιο δικαίωμα, που αποκτά ο τρίτος με την άνω παραχώρηση και το οποίο προστατεύεται κατ αρχήν στα πλαίσια του διοικητικού δικαίου, τριτενεργεί άμεσα ή έστω έμμεσα και προς την κατεύθυνση του ιδιωτικού δικαίου, αξιώνοντας αντίστοιχη προστασία. Συνεπώς, σε περίπτωση προσβολής του παραπάνω δικαιώματος, ως προς την ιδιωτικού δικαίου διάστασή του, υπό συνθήκες αθέμιτου ανταγωνισμού παρέχεται η προβλεπόμενη από το ν. 146/1914 προστασία.

Εκτός από τη γενική ρήτρα του αρ. 1 του ν. 146/1914 περί αθέμιτου ανταγωνισμού και τις υπόλοιπες διατάξεις του ίδιου νομοθετήματος, υπάρχουν και άλλες έξω από το νόμο αυτό που επίσης ρυθμίζουν την επαγγελματική δραστηριότητα. Οι τελευταίες αυτές διατάξεις, οι οποίες αποκαλούνται "εξωανταγωνιστικές", βρίσκονται τόσο σε τυπικούς, όσο και σε ουσιαστικούς νόμους (λ.χ. οι διατάξεις περί ωρών λειτουργίας των επιχειρήσεων ή εκείνες που εξαρτούν τη νομιμότητα μιας δραστηριότητας από προηγούμενη άδεια διοικητικής αρχής). Η παραβίαση των διατάξεων αυτών είναι μεν παράνομη υπό ποινική ή διοικητική άποψη, πλην όμως τούτο δεν σημαίνει ότι το παράνομο αυτό συνιστά παράλληλο χωρίς άλλο και αθέμιτη ανταγωνιστική πράξη κατά την έννοια του αρ. 1 του ν. 146/1914. Η κρατούσα άποψη διακρίνει τις "εξωανταγωνιστικές" αυτές διατάξεις σε δύο κατηγορίες : σε εκείνες που έχουν ηθικό περιεχόμενο και η τήρησή τους πηγάζει από ηθικοδικαϊκή επιταγή (λ.χ. απαγόρευση εμπορίας κλοπιμαίων) και σε εκείνες που είναι ηθικά ή αξιολογικά ουδέτερες (λ.χ. οι αγορανομικές, φορολογικές και τελωνειακές απαγορεύσεις, η άσκηση επαγγέλματος κατόπιν άδειας διοικητικής

αρχής). Η παραβίαση των πρώτων σημαίνει χωρίς άλλο και προσβολή των χρηστών (κατά την έννοια του αρ. 1 του ν. 146/1914) ηθών. Αντίθετο, η παραβίαση των δεύτερων δεν μπορεί να χαρακτηριστεί χωρίς άλλο και αθέμιτη ανταγωνιστική πράξη. Μόνον ο παράνομος χαρακτήρας τους δεν μπορεί να θεμελιώσει και το "αθέμιτο" της γενικής ρήτρας του αρ. 1 του ν. 146, διότι η τελευταία δεν είναι λευκός κανόνας για κάθε εξωανταγωνιστική πράξη. Τότε μόνο συνιστά αθέμιτη συμπεριφορά, όταν συντρέχουν πρόσθετες περιστάσεις που εμφανίζουν την παράνομη συμπεριφορά που γίνεται με σκοπό τον ανταγωνισμό και ως αντίθετη στο χρηστά ήθη. Ειδικότερα τούτο συμβαίνει, όταν ο παραβάτης, παραβιάζοντας συστηματικά και με επίγνωση μια τέτοια διάταξη, επιδιώκει και αποκτά το οικονομικό προβάδισμα έναντι των άλλων ανταγωνιστών του. Προβάδισμα δε υπάρχει, όταν εξ αιτίας της παράβασης καλυτερεύει η ανταγωνιστική θέση του παραβάτη σε σύγκριση με τη θέση των ανταγωνιστών του. Πρέπει δηλαδή η παράβαση να είναι αντικειμενικά πρόσφορη και ικανή να οδηγήσει σε μια τέτοια ευνοϊκή κατάσταση και να τελεί μαζί της σε σχέση αιτίου και αιτιατού. Διαφορετικά η παράβαση της διατάξεως αυτής δεν συνιστά πράξη αθεμίτου ανταγωνισμού, αλλά διοικητική ή ποινική παράβαση και επισύρει τις προβλεπόμενες διοικητικές ή ποινικές κυρώσεις.

Πιθανολογήθηκαν το ακόλουθα: Ο αιτών διατηρεί και εκμεταλλεύεται στην Ελασσόνα τοπικό ραδιοφωνικό σταθμό με την επωνυμία "Ράδιο E.-FM Stereo" που εκπέμπει στη συχνότητα 88,4 MHz. Στην ίδια περιοχή εκπέμπουν και άλλοι δύο ραδιοφωνικοί σταθμοί : "Η E.P.E." που εκπέμπει στη συχνότητα 107 MHz και "Το Ράδιο 5. FM" που εκπέμπει στη συχνότητα 97,1 MHz. Ο

πρώτος ανήκει στον πρώτο από τους καθών η αίτηση (ως προς τον οποίο έγινε παραίτηση από το δικόγραφο) και ο άλλος στον δεύτερο από τους καθών η αίτηση. Όμως κανένας από τους παραπάνω ραδιοφωνικούς σταθμούς (όπως και οι υπόλοιποι σε όλο το νομό Λάρισας) δεν έχει νόμιμη, σύμφωνα με τους όρους των αρ. 6 και 7 του ν. 2328/1995, άδεια λειτουργίας που να έχει εκδοθεί από τον αρμόδιο Υπουργό (τύπου και ΜΜΕ). Οι διάδικοι έχουν μεν υποβάλλει εδώ και πολλά έτη τα αναγκαία δικαιολογητικά, αλλά ακόμη (γιο λόγους κυβερνητικής πολιτικής) δεν έχουν λάβει άδεια ίδρυσης και λειτουργίας ραδιοφωνικού σταθμού. Και είναι μεν αλήθεια ότι ο αιτών έλαβε το 1994 την υπ' αριθ. πρωτ. * "προσωρινή άδεια για την πραγματοποίηση δοκιμαστικών εκπομπών" της Διευθύνσεως Συγκοινωνιών Νομαρχίας Λάρισας, πλην όμως η άδεια αυτή, προσωρινή άλλωστε λόγω της φύσεώς της, έληξε (όπως και όλες οι προσωρινές άδειες) και δεν ισχύει πλέον σήμερα πιο συγκεκριμένα: σύμφωνα με την διάταξη του αρ. 7 παρ. 10 του ν. 2328/1995 "με την πρώτη εφαρμογή του νόμου αυτού λήγουν όλες οι άδειες που έχουν χορηγηθεί για ίδρυση και λειτουργία ραδιοφωνικών σταθμών, καθώς και οι προσωρινές άδειες δοκιμαστικών εκπομπών. Ως πρώτη εφαρμογή του νόμου αυτού νοείται η έκδοση των πράξεων του Υπουργού τύπου και ΜΜΕ, με την οποία χορηγούνται άδειες στον αντίστοιχο νόμο". Η χρονική όμως προϋπόθεση που τάσσει ο παραπάνω νόμος γιο την πλήρωση της προϋποθέσεως της πρώτης εφαρμογής του, δηλαδή η έκδοση των πράξεων του Υπουργού τύπου και ΜΜΕ για τον αριθμό των αδειών κάθε νομού, αναφέρεται (κατά την αληθή έννοια του νόμου) μόνον στις κανονικές άδειες που τυχόν είχαν μέχρι τότε εκδοθεί, όχι και στις

προσωρινές, οι οποίες σε κάθε περίπτωση έληξαν με την ισχύ του ν. 2328/1995 (38.1995). Οι εν λόγω προσωρινές άδειες (αυτές δηλαδή που είχαν χορηγηθεί πριν από την ισχύ του ν. 2328/1995, όπως και η ένδικη του αιτούντος) είχαν ήδη λήξει αυτοδίκαιο μετά την πάροδο εύλογου χρόνου, αναγκαίου για την διενέργεια δύο ή τριών δοκιμαστικών εκπομπών που πάντως δεν μπορούσε να υπερβεί το δίμηνο. Τούτο είναι απόρροια της προσωρινότητας του χαρακτήρα τους και, αν συνεπώς μία τέτοια άδεια δεν εμπεριέχει αυτόν τον χρονικό περιορισμό (όπως η προσωρινή άδεια του αιτούντος), είναι αυτοδικαίως άκυρη για τον μέλλον. Όσες δε τυχόν προσωρινές άδειες δεν είχαν λήξει κατά την ισχύ του νόμου, έπαυσαν να ισχύουν μετά την ισχύ του (38, 1995), ανεξάρτητα από οποιοδήποτε προϋπόθεση, διότι με τη διάταξη του αρ. 5 παρ. 5 του νόμου αυτού καταργήθηκε το αρ. 5 παρ. 2 ν. 2181/1994, βάσει του οποίου μπορούσε μέχρι τότε ένας ραδιοφωνικός σταθμός να λάβει προσωρινή άδεια δοκιμαστικών εκπομπών.

Έτσι σήμερα η νομική θέση των διαδίκων, αναφορικά με το - δημοσίου δικαίου - απορρέον από το Σύνταγμα δικαίωμά τους να απαιτήσουν από την Πολιτεία άδεια ιδρύσεως και λειτουργίας τοπικού ραδιοφωνικού σταθμού στην Ελασσόνα, είναι η ίδια: κανένας από τους δύο δεν λειτουργεί νόμιμα το ραδιοφωνικό του σταθμό. Έχουν καταθέσει τα δικαιολογητικά τους και αναμένουν την από την Πολιτεία χορήγηση της άδειας, λειτουργώντας εν τούτοις τους σταθμούς τους με την ανοχή των οργάνων αυτής (δηλαδή της Πολιτείας). Ο καθένας εκπέμπει στη συχνότητά του με ευπρέπεια, δεν επικαλύπτει τον άλλο και έχει το δικό του ραδιοφωνικό κοινό, με μερίδιο επί του συνόλου των τοπικών διαφημίσεως που είναι ανάλογο με την ακροαματικότητα κάθε

σταθμού.

Με βάση τα δεδομένα αυτά, δεν υπάρχει συμπεριφορά αθέμιτου ανταγωνισμού από τον καθού η αίτηση. Η ενέργειά του να λειτουργήσει το ραδιοφωνικό του σταθμό, πριν ακόμη να εκδοθεί η άδεια της λειτουργίας του, όπως ακριβώς άλλωστε πρέπει και ο αιτών, συνιστά μιν παραβίαση της παραπάνω (εξωανταγωνιστικής) διατάξεως των αρ. 6 και 7 του ν. 2328/1995 που επιβάλλουν διοικητικές και ποινικές κυρώσεις (αρ. 4 ν. 2328/1995 και 10 παρ. 2 ν. 1730/1987 όπως τροποποιήθηκε με το αρ. 4 παρ. 7 ν. 2328/1995), πλην όμως δεν αποτελεί χωρίς άλλο και αθέμιτη πράξη ανταγωνισμού διότι, ηθικώς αξιολογούμενη, κατατάσσεται στις ουδέτερες διατάξεις, οπότε (σύμφωνα και με τις προαναφερόμενες αιτιολογίες) η παραβίασή της δεν είναι ικανή από μόνη της να θεμελιώσει συμπεριφορά αθέμιτου ανταγωνισμού. Και είναι ηθικά ουδέτερη η διάταξη αυτή (και συνεπώς αδιάφορη από την άποψη του δικαίου του ανταγωνισμού) διότι η άδεια λειτουργίας των ρ/κών σταθμών απαιτείται για την εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος με την επιβολή τεχνικού ελέγχου στην κατανομή των συχνοτήτων στα ραδιοκύματα, αλλά και ουσιαστικού ελέγχου για την εξασφάλιση των συνταγματικών αρχών της πολυφωνίας, της αντικειμενικότητας και της ισότητας στη μετάδοση και διακίνηση των πληροφοριών, ειδήσεων, ψυχαγωγίας κ.λπ. (αρ. 6 παρ. 2 ν. 2328/1995). Δεν πρόκειται δηλαδή για διοικητική προϋπόθεση που σκοπό έχει τη ρύθμιση των - ανταγωνιστικών - σχέσεων μεταξύ των ραδιοφωνικών φορέων.

Αλλά και για άλλον λόγο δεν δικαιούται να αξιώσει έννομη προστασία ο αιτών, έστω και αν ήθελε γίνει δεκτό ότι βλάπτεται αθέμιτα από την χωρίς άδεια λειτουργία του ραδιοφωνικού

σταθμού του καθού η αίτηση. Όπως σημειώθηκε τόσο αυτός, όσο και ο καθού η αίτηση λειτουργούν χωρίς άδεια τους ραδιοσταθμούς τους. Δηλαδή η ζημία του αναφέρεται στην έκνομη -ραδιοφωνική επιχειρηματική του δραστηριότητα και αιτία έχει την - επίσης έκνομη - δραστηριότητα του καθού η αίτηση. Όμως, σύμφωνα με γενική αρχή του δικαίου που δεν είναι μεν ρητά διατυπωμένη, αλλά συνάγεται ως αυτονόητη από την ίδια τη φύση του θετού δικαίου ως ενιαίου συνόλου επιτακτικών κανόνων και επί πλέον εξυπνοείται ως ισχύουσα από σειρά γραπτών διατάξεων, δεν είναι επιτρεπτή η δικαστική προστασία έκνομης (ή ανήθικης) δραστηριότητας ενός προσώπου. Η παραπάνω αρχή ισχύει έστω και αν η βλάβη του προσφεύγοντος στο δικαστήριο προσώπου προέρχεται από επίσης έκνομη (ή ανήθικη) δραστηριότητα άλλου προσώπου, αφού μόνον το γεγονός της παραβίασεως κανόνων δικαίου (ή των χρηστών ηθών) δεν σημαίνει αναγκαία και αναγνώριση αξιώσεως στον βλαπτόμενο απ' αυτήν κατά του υπαιτίου.

.....

ΤΡΑΠΕΖΑ ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ: INTRACOM-NΟΜΟΣ

17041/2002 ΜΠΡΘΕΣΣΑΛ (325783)

(APM 2003/57)

Απεργία σε δημόσια επιχείρηση κοινής ωφέλειας. Διαδικασία δημοσίου διαλόγου. Αποτελεί όρο νομιμότητας της απεργίας σε επιχειρήσεις και οργανισμούς του άρθρου 19 παρ. 2 του ν. 1264/1982. Προϋπόθεση προσφυγής στη διαδικασία του δημοσίου

διαλόγου είναι να μην έχει ακόμη ασκηθεί το δικαίωμα απεργίας. Οριοθέτηση της άσκησης του δικαιώματος της απεργίας με τη βοήθεια του άρθρου 281 ΑΚ. Η καταχρηστική ή μη άσκηση του δικαιώματος απεργίας διαπιστώνεται από το Δικαστήριο στα πλαίσια των διατάξεων του άρθρου 22 παρ. 4 του ν. 1264/1982, ύστερα από τη στάθμιση των αντίθετων συμφερόντων των απεργών και του εργοδότη. Στάσεις εργασίας. Είναι μορφή απεργιακών κινητοποιήσεων ευνοϊκότερη για τους εργαζομένους και επαχθέστερη για τον εργοδότη. Η περίληψη αυτή ελήφθη από το περιοδικό "ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ" εκδόσεως Δ.Σ. Θεσσαλονίκης.

(APM 2003/57)

ΜΟΝΠΡΘΕΣ 17041/2002

Δικαστής: Ιωάννης Πανούσης.

Δικηγόροι: Β. Ζαλίδα, Α. Κονταξή -Κ. Λιολιοπούλου.

Ι. Κατά τη διάταξη του άρθρου 3 παρ. 1 α του ν. 2224/1994, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις που κηρύσσουν απεργία στις υπηρεσίες, οργανισμούς και επιχειρήσεις που αναφέρονται στο άρθρο 19 παρ. 2 του ν. 1264/1982, όπως συμπληρώθηκε με τις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου 3 του ν. 1915/1990, πριν ασκήσουν το δικαίωμα της απεργίας υποχρεούνται να καλέσουν τον εργοδότη με έγγραφο, που κοινοποιείται με δικαστικό επιμελητή σε δημόσιο διάλογο για τα αιτήματα αυτής. Με τις λοιπές παραγράφους του ίδιου άρθρου ρυθμίζεται η διαδικασία του δημόσιου διαλόγου, σύμφωνα δε με την παρ. 2 του εν λόγω άρθρου, ο δημόσιος διάλογος διεξάγεται μέσα σε σαράντα οκτώ (48) ώρες από την κοινοποίηση της σχετικής πρόσκλησης, στην οποία ορίζεται ο τόπος και ο χρόνος της συνάντησης. Από τις

ανωτέρω διατάξεις σαφώς προκύπτει ότι οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, που κηρύσσουν απεργία σε επιχειρήσεις, υπηρεσίες και οργανισμούς του άρθρου 19 παρ. 2 του ν. 1264/1982, έχουν υποχρέωση να προσφύγουν στη διαδικασία του δημόσιου διαλόγου, η τήρηση της οποίας αποτελεί όρο νομιμότητας της απεργίας (βλ. ΕφΠατρ 917/2000, ΕΕργΔ 2001.544, Ι. Ληξουριώτη, ΕΕργΔ 1995.258 επ.). Εξάλλου, η παράγραφος 5 του άρθρου 3 του ν. 2224/1994, η οποία ορίζει ότι η διεξαγωγή του δημόσιου διαλόγου δεν αναστέλλει την άσκηση του δικαιώματος της απεργίας, δεν αφορά τις περιπτώσεις του δημόσιου διαλόγου σε επιχειρήσεις του άρθρου 19 παρ. 2 του ν. 1264/1982, όπου προϋπόθεση προσφυγής στη διαδικασία του δημόσιου διαλόγου είναι να μην έχει ακόμη ασκηθεί το δικαίωμα αυτό (βλ. ΕφΠατρ 917/2000, Ι. Ληξουριώτη, ό.π.).

II. Περαιτέρω, από τις διατάξεις του άρθρου 23 παρ. 2 του Συντάγματος, με τις οποίες ορίζεται ότι "η απεργία αποτελεί δικαίωμα και ασκείται από τις νόμιμα συστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις για τη διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών γενικά συμφερόντων των εργαζομένων", προκύπτει ότι η απεργία περιλαμβάνεται στα ατομικά δικαιώματα που προβλέπονται από το Σύνταγμα και ειδικότερα εντάσσεται στα συναφή με τη συνδικαλιστική ελευθερία δικαιώματα, που οφείλει να προστατεύει το Κράτος, ενώ, από τις διατάξεις του άρθρου 25 παρ. 3 του Συντάγματος, με τις οποίες ορίζεται ότι "η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται", προκύπτει ότι η καταχρηστική άσκηση δικαιωμάτων στο χώρο του συνταγματικού δικαίου απαγορεύεται χάρη της προστασίας ατομικών δικαιωμάτων. Έτσι, η απεργία προστατεύεται από το νόμο, εφόσον

προκηρύσσεται υπό τους όρους και τις προϋποθέσεις που τάσσονται από αυτόν. Το δικαίωμα της απεργίας ανήκει σε αναγνωρισμένα επαγγελματικά σωματεία, παρέχοντα την εγγύηση ότι η απόφαση περί απεργίας θα ληφθεί λελογισμένως και μετά την εξάντληση των ηπιότερων μέσων και ότι κατ' αυτή δεν θα παραβιασθούν οι προς το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου και της εθνικής οικονομίας καθιερωμένοι κανόνες. Ειδικότερη νομοθετική πρόβλεψη υπάρχει ως προς τις επιχειρήσεις δημόσιου χαρακτήρα ή κοινής ωφέλειας, η λειτουργία των οποίων έχει ζωτική σημασία για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών του κοινωνικού συνόλου, όπως οι επιχειρήσεις ή εκμεταλλεύσεις μεταφοράς προσώπων ή αγαθών από την ξηρά, τη θάλασσα και τον αέρα, κατ' άρθρο 19 παρ. 2 περ. ε του ν. 1264/1982. Εξάλλου, λαμβανομένου υπόψη ότι το δικαίωμα της απεργίας έχει και διάσταση ιδιωτικού δικαίου, αφού η άσκησή του εντάσσεται στα πλαίσια έννομων σχέσεων συμβάσεων εργασίας του ιδιωτικού άρθρου 281 ΑΚ, προκειμένου να οριοθετηθεί η άσκηση του δικαιώματος. Υπό την έννοια αυτή, πρέπει να εξειδικεύονται και τα κριτήρια εφαρμογής του άρθρου 281 ΑΚ, με γενική κατευθυντήρια οδηγία τις διατάξεις του άρθρου 25 παρ. 3 του Συντάγματος, που έτσι, επενεργεί και στις σχέσεις μεταξύ των πολιτών, σύμφωνα με την αρχή της άμεσης ή έμμεσης τριτενέργειας (βλ. ΕφΑθ 10461/1990, ΕλλΔνη 1993.90 και τις εκεί παραπομπές. Η καταχρηστική ή μη άσκηση του δικαιώματος απεργίας διαπιστώνεται από το Δικαστήριο, στα πλαίσια των διατάξεων του άρθρου 22 παρ. 4 του ν. 1264/1982, ύστερα από τη στάθμιση των αντίθετων συμφερόντων των απεργών και του εργοδότη, όπως η πολύ μεγάλη ζημία στην επιχείρηση του εργοδότη, το μέγεθος της

επίπτωσης των ζημιογόνων συνθηκών στο κοινωνικό σύνολο ή την εθνική οικονομία, σε συνδυασμό με τη μορφή και τη διάρκειά της, το μέγεθος της προσβολής των ατομικών δικαιωμάτων τρίτων και η προφανής ή μη δυσαναλογία μεταξύ της ζημίας της επιχείρησης και της αναμενόμενης ωφέλειας των απεργών (βλ. ΑΠ 75/1998, ΕλλΔνη 1999.1364, ΕΕργΔ 1999.115, ΑΠ 528/1990, ΕΕργΔ 1990.832, ΕφΑθ 5799/2001, ΔΕΕ 2001.1032, ΕφΑθ 8571/1998, ΕλλΔνη 1999.1195, Γ. Λεβέντη, Η καταχρηστική απεργία κατά το Σύνταγμα και το κοινό Δίκαιο, ΝοΒ 32.236 επ., του ιδίου, Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, παρ. 46, σελ. 592613, Δ. Παπασταύρου, Απεργία, παρ. 96121, σελ. 100-120, Στ. Βλαστού, Αστικά Σωματεία, Συνδικαλιστικές και Εργοδοτικές Οργανώσεις, παρ. 462, σελ. 507 επ.). Στην προκείμενη περίπτωση, η ενάγουσα εκθέτει στην υπό κρίση αγωγή, καθώς εκτιμάται το περιεχόμενο του δικογράφου αυτής, ότι το πρώτο εναγόμενο, που αποτελεί επαγγελματικό σωματείο εργαζομένων στην ίδια και στην περιοχή της Βόρειας Ελλάδος, της επέδωσε στις 12.6.2002 την από 11.6.2002 εξώδικη δήλωσή του, με την οποία της γνωστοποιούσε ότι αποφάσισε την κήρυξη απεργιακών κινητοποιήσεων-στάσεων εργασίας διάρκειας τριών ωρών στην αρχή της κάθε βάρδιας του προσωπικού, που ανήκει στο μέλη του (πρώτου εναγομένου), για το χρονικό διάστημα από 17.6.2002 μέχρι 19.6.2002, με τα αναφερόμενα αιτήματα. Ότι οι εν λόγω στάσεις είναι παράνομες, γιατί, ενόψει του ότι η ίδια είναι επιχείρηση, η λειτουργία της οποίας έχει ζωτική σημασία για την εξυπηρέτηση των αναγκών του κοινωνικού συνόλου, το πρώτο εναγόμενο παρέλειψε να τηρήσει την προϋπόθεση του άρθρου 3 του ν. 2224/1994, δηλαδή να καλέσει την ενάγουσα σε δημόσιο διάλογο για τα αιτήματα της

απεργίας του. Ότι, περαιτέρω, οι ανωτέρω στάσεις εργασίας είναι παράνομες και ως εκ τούτου καταχρηστικές για τους αναλυτικά αναφερόμενους στην αγωγή λόγους. Ζητεί δε να αναγνωριστεί ότι οι ως άνω εξαγγελθείσες στάσεις εργασίας είναι παράνομες και καταχρηστικές, να απαγορευτεί η πραγματοποίησή τους με την κάθοδο των μελών του πρώτου εναγομένου σ' αυτές, με την απειλή χρηματικής ποινής και προσωπικής κράτησης εναντίον των νομίμων εκπροσώπων του πρώτου εναγομένου, ήτοι του δευτέρου και του τρίτου των εναγομένων, καθώς και χρηματικής ποινής σε βάρος του πρώτου εναγομένου.

Επίσης, ζητούν να κηρυχθεί η απόφαση προσωρινά εκτελεστή και να δοθεί άδεια κοινοποιήσεώς της πέραν του νόμιμου χρόνου. Με αυτό το περιεχόμενο και αίτημα η αγωγή, αρμοδίως εισάγεται προς συζήτηση ενώπιον του παρόντος Δικαστηρίου (άρθρο 22 παρ. 4 εδάφιο α του ν. 1264/1982, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 5 παρ. 1 του ν. 1915/1990), κατά την ειδική διαδικασία των εργατικών διαφορών των άρθρων 664 έως 676 ΚΠολΔ (βλ. άρθρο 663 του ίδιου Κώδικα), και είναι ορισμένη, απορριπτομένων των περί του αντιθέτου αιτιάσεων των εναγομένων, καθόσον δεν απαιτείται αναλυτική παράθεση του τρόπου υπολογισμού της επικαλούμενης από την ενάγουσα ζημίας, που, κατά τους ισχυρισμούς της, θα υποστεί σε περίπτωση πραγματοποίησης των επίδικων στάσεων εργασίας του προσωπικού της, που είναι μέλη του πρώτου εναγομένου, και νόμιμη, στηριζόμενη στις αναφερόμενες στις ανωτέρω νομικές σκέψεις διατάξεις, καθώς και σ' αυτές των όρθρων 19, 20, 21 του ν. 1264/1982, 12 του Συντάγματος, 71, 648 επ., 914 του ΑΚ, 70, 125, 907, 908 παρ. 1, 947 παρ. 1 (βλ. για την εφαρμογή του εν

λόγω άρθρου και ΕφΑθ 5799/2001, ό.π., ΕφΑθ 3541/ 1988, ΕΕργΔ 1988.648, Δ. Παπασταύρου, ό.π., αριθ. 156, σελ. 146) του ΚΠολΔ. Το αίτημα για κήρυξη της απόφασης προσωρινά εκτελεστής και ως προς την αναγνωριστική της διάταξη, για την οποία υποβλήθηκε το ανωτέρω αντίστοιχο αναγνωριστικό αίτημα της αγωγής, πρέπει ν' απορριφθεί ως μη νόμιμο. Τούτο, γιατί οι αναγνωριστικές αποφάσεις δεν κηρύσσονται προσωρινά εκτελεστές (βλ. ΕφΑθ 3702/1986, ΕλλΔνη 1986.706, Κεραμέα/Κονδύλη/Νίκα, ΕρμΚ ΠολΔ, 2000, άρθρο 907 , αριθμ. 3, σελ. 1721). Πρέπει, επομένως, (η αγωγή) να ερευνηθεί περαιτέρω κατ' ουσίαν.

Από τις καταθέσεις των μαρτύρων, που εξετάστηκαν ενόρκως στο ακροατήριο του Δικαστηρίου και περιέχονται στα ταυτάριθμα με την παρούσα πρακτικά συνεδρίασης αυτού, όλα τα έγγραφα που προσκομίζονται με επίκληση από τους διαδίκους και από τις ομολογίες των τελευταίων, για τις οποίες θα γίνει ειδική μνεία, αποδείχθηκαν τα ακόλουθα πραγματικά περιστατικά: Η ενάγουσα ανώνυμη εταιρία ασκεί μεταφορές προσώπων και εμπορευμάτων διά ξηράς, είναι δημόσια επιχείρηση κοινής ωφέλειας, κατά τις διατάξεις του άρθρου 19 παρ. ε του ν. 1264/1982, όπως αυτό συμπληρώθηκε με το άρθρο 3 του ν. 1915/1990 (βλ. άρθρο 2 του β.δ. 532/1972, με το οποίο κωδικοποιήθηκε σε ενιαίο κείμενο το ν.δ. 674/1970, όπως τροποποιήθηκε με το ν.δ. 1116/1972), που έχει ως σκοπό την εξυπηρέτηση των σιδηροδρομικών συγκοινωνιακών αναγκών όλης της Χώρας. Στις 12.6.2002 η πρώτη εναγομένη συνδικαλιστική οργάνωση προσωπικού της Βόρειας Ελλάδας της ενάγουσας κοινοποίησε στην τελευταία την από 11.6.2002 εξώδικη δήλωσή της, με την οποία της γνωστοποίησε ότι, με ομόφωνη απόφαση

του διοικητικού της συμβουλίου, που λήφθηκε στις 11.6.2002, αποφασίστηκε η πραγματοποίηση τριών τρίωρων στάσεων εργασίας στην αρχή της κάθε βάρδιας του προσωπικού των Κλάδων Σταθμαρχών και Ελιγμών της Διεύθυνσης Περιφέρειας Μακεδονίας-Θράκης και για το χρονικό διάστημα από 17.6.2002 μέχρι και 19.6.2002, με αιτήματα όπως αναφέρονται στην πιο πάνω αναγγελία, και τα οποία είναι: 1) Η μη αυθαίρετη τροποποίηση των Προγραμμάτων Ωρών Εργασίας. 2) Η μη υλοποίηση περικοπών προσωπικού που θίγουν την ασφάλειά του, καθώς και την ασφάλεια των δρομολογίων. 3) Η τοποθέτηση Αρχιελιγμοδηγού στις Επιθεωρήσεις, σύμφωνα με τον όρο της Σ.Σ.Ε. του έτους 1997 , που δεν έχει υλοποιηθεί μέχρι σήμερα. Και 4) Η πρόσληψη προσωπικού στη Δ.Π. Μακεδονίας-Θράκης στους κλάδους που παρουσιάζεται έλλειψη. Στην ίδια εξώδικη δήλωση αναφέρονται επίσης και τα εξής: "σας καλούμε να τεθούν σε διάλογο και να ικανοποιηθούν τα παραπάνω αιτήματα άμεσα". Η εν λόγω πρόσκληση της ενάγουσας σε δημόσιο διάλογο δεν έγινε κατά τους ορισμούς του άρθρου 3 παρ. 2 του ν. 2224/1994, καθόσον δεν προσδιορίζονται σ' αυτήν , όπως ρητώς απαιτεί η πιο πάνω διάταξη, ο ακριβής χρόνος και ο τόπος της συνάντησης για τη διενέργεια του διαλόγου. Στη συνέχεια η Δ.Π.Μ.Θ. της ενάγουσας απέστειλε αυθημερόν (12.6.2002) προς το πρώτο εναγόμενο σωματείο τηλεγράφημα, με το οποίο καλούσε τους εκπροσώπους αυτού σε συνάντηση τη Δευτέρα 17 .6.2002 και ώρα 9.00 στον όγδοο όροφο του κτιρίου της Δ.Π.Μ.Θ. για συζήτηση επί των προκυψάντων θεμάτων που αναφέρονται στην ως άνω εξώδικη, με την παρουσία του Διευθυντή Περιφέρειας Μακεδονίας Θράκης. Με τον εν λόγω καθορισμό τόπου και χρόνου για τη

διενέργεια διαλόγου μεταξύ των εκπροσώπων της ενάγουσας και του πρώτου εναγομένου δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αναπληρώνεται η ανωτέρω αναφερόμενη έλλειψη της πρόσκλησης που απηύθυνε αορίστως το πρώτο εναγόμενο στην ενάγουσα για τη διενέργεια δημόσιου διαλόγου επί των αιτημάτων των ανωτέρω απεργιακών κινητοποιήσεων. Και τούτο προεχόντως λόγω του ότι ο χρόνος της εν λόγω συνάντησης έπεται της έναρξης των επαπειλουμένων στάσεων εργασίας, κατά παράβαση του άρθρου 3 του ν. 2224/1994, σύμφωνα με όσα αναλυτικά εκτίθενται στην υπό στοιχείο Ι νομική σκέψη. Συνεπώς, η εν λόγω απεργία είναι παράνομη, αφού δεν τηρήθηκε η νόμιμη διαδικασία για τη διενέργεια δημόσιου διαλόγου πριν από την έναρξη αυτής, όπως η διαδικασία αυτή καθορίζεται από το πιο πάνω άρθρο 3 του ν. 2224/1994. Σε κάθε, πάντως, περίπτωση, και ανεξάρτητα από τα ανωτέρω πρέπει, επίσης, να λεχθούν ως προς τα αιτήματα για τα οποία κηρύχθηκε η πιο πάνω απεργία, ανεξάρτητα από την υφιστάμενη αοριστία ως προς τη διατύπωσή τους, τα εξής: Με απόφαση της Διεύθυνσης Π.Μ.Θ. της ενάγουσας και λόγω της στενότητας προσωπικού σταθμών αλλά και της σημαντικής ύφεσης των μεταφορών από και προς Γευγελή και προκειμένου να χορηγηθούν και οφειλόμενα υπόλοιπα αναπαύσεων και προγραμματισμένες ημέρες κανονικής άδειας του προσωπικού της ενάγουσας, από την 10.6.2002 επήλθαν διάφορες τροποποιήσεις στα ωράρια του προσωπικού των σταθμών και συγκροτημάτων της Δ.Π.Μ.Θ. Οι εν λόγω μεταβολές αφορούν κυρίως στην αναστολή ή κατάργηση διάφορων υπηρεσιών προσωπικού που πραγματοποιούνταν κατά τις νυκτερινές ώρες ή καθ' υπερεργασία ή υπερωριακή απασχόληση, οφείλονται δε αποκλειστικά στη

σημαντική μείωση του μεταφορικού έργου της ενάγουσας στον εμπορικό σταθμό Θεσσαλονίκης, λόγω της παύσεως μεταφοράς αργού πετρελαίου στα Σκόπια, αλλά και στην προσπάθεια της ενάγουσας διευθέτησης του χρόνου χορήγησης αδείας στους μισθωτούς της. Μάλιστα, για τη μη χορήγηση αδειών προηγούμενων ετών εκκρεμούν, όπως δεν αμφισβητήθηκε ειδικώς από τους εναγομένους, στα πολιτικά δικαστήρια σχετικές αγωγές των μισθωτών της σε βάρος της ενάγουσας, που επιβαρύνεται έτσι επιπλέον με την καταβολή υπέρογκων ποσών (λόγω της καταβολής προσαυξήσεων κατά 100% των αποδοχών αδείας). Ενόψει των ανωτέρω και λαμβανομένου υπόψη και του τεράστιου οικονομικού ελλείμματος που παρουσιάζει η ενάγουσα και των συναφών οικονομικών προβλημάτων που αυτή αντιμετωπίζει, οι ανωτέρω μεταβολές-αναδιαρθρώσεις κρίνονται απολύτως αναγκαίες και έγιναν από αυτήν στα πλαίσια του διευθυντικού της δικαιώματος και της ορθολογικότερης διαχείρισης των οικονομικών της (βλ. και ΑΠ 1044/1992, ΔΕΝ 1993.421, ΑΠ 1703/1991, ΕΕργΔ 1993.722, ΕφΑθ 3985/1992, ΕλλΔνη 1993.154, ΕφΑθ 10266/1991, ΕλλΔνη 1993.183, Εφ Θεσ 671/1992, Αρμ 46.1130). Επιπλέον, δεν αποδείχθηκε ότι αυτές θέτουν σε κίνδυνο την ασφάλεια του προσωπικού ή την ασφάλεια των δρομολογίων, όπως αβάσιμα ισχυρίζονται οι εναγόμενοι. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι, λόγω σχετικών προβλημάτων που παρατηρήθηκαν στο σταθμό Αγχιάλου, μετά την κατ' εφαρμογή της ανωτέρω αποφάσεως λειτουργία του σε πενθήμερη βάση, η εφαρμογή αυτής ανεστάλη ως προς τον εν λόγω σταθμό και από τις 11.6.2002 αυτός λειτουργεί και πάλι σε επταήμερη βάση. Έτσι, σε καμία περίπτωση δεν θίγονται λόγω της ανωτέρω οικονομικής πολιτικής της

ενάγουσας συλλογικά συμφέροντα των εργαζομένων της. Εάν δε κάποιος από αυτούς κρίνουν ότι με την ανωτέρω απόφαση της ενάγουσας μεταβάλλονται μονομερώς και βλαπτικός για τους ίδιους οι όροι των ατομικών συμβάσεων εργασίας τους, μπορούν να προσφύγουν στα αρμόδια τακτικά πολιτικά δικαστήρια, σύμφωνα με τις υφιστάμενες διατάξεις και δεν πρόκειται για υπό διαπραγμάτευση δικαίωμα, για το οποίο αυτοί δεν διαθέτουν άλλο μέσο προστασίας εκτός από την υπό κρίση απεργιακή κινητοποίηση. Σε ό,τι δε αφορά το αίτημα της προκείμενης απεργίας για πρόσληψη προσωπικού, η ενάγουσα έχει εξαντλήσει τις δικές της ενέργειες, αφού απέστειλε σχετικό έγγραφο προς το Υπουργείο Μεταφορών, που αφορά στον προγραμματισμό των προσλήψεων προσωπικού για τα έτη 2002-2004, προκειμένου να γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες για την έγκριση των προσλήψεων, με έκδοση αντίστοιχης πράξης του Υπουργικού Συμβουλίου, λόγω απαγορεύσεως προσλήψεων στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, στον οποίο αυτή ανήκει ως δημόσια επιχείρηση, προκειμένου στη συνέχεια να ακολουθηθεί η διαδικασία του Α.Σ.Ε.Π. του ν. 2190/1994 (βλ. και ΕφΑθ 5799/2001, ό.π.). Ως προς δε την πλήρωση των θέσεων των Αρχιελιγμοδηγών στις Επιθεωρήσεις, που προβλέφθηκαν με την επιχειρησιακή σ.σ.ε. του έτους 1997, πέραν της παρατηρηθείσας απροθυμίας των μισθωτών της ενάγουσας να καλύψουν τις εν λόγω θέσεις, λόγω και του ότι πρόκειται για διοικητική θέση, για την οποία δεν προβλέπεται η καταβολή του σχετικού επιδόματος των ελιγμών, το οποίο καταβάλλεται αποκλειστικά σε όσους πράγματι εκτελούν τους ελιγμούς, πρέπει, επίσης, να σημειωθεί ότι με τη μη κάλυψη των εν λόγω θέσεων δεν βλάπτεται κάποιο συλλογικό εργασιακό

δικαίωμα των εργαζομένων της ενάγουσας-μελών του πρώτου εναγομένου σωματείου, ούτε δημιουργείται κάποιος κίνδυνος για την ασφάλεια κ.λπ. αυτών κατά την εκτέλεση της εργασίας τους. Άλλωστε, η κάλυψη αυτών προβλέπεται ήδη κατά το ανωτέρω από συλλογική ρύθμιση, ώστε να μην υπάρχει στάδιο διαπραγματεύσεως, ενώ όποιος μισθωτός της εναγομένης πληροί τις προϋποθέσεις, μπορεί να ασκήσει αγωγή ενώπιον των τακτικών πολιτικών δικαστηρίων, προκειμένου να τοποθετηθεί σε κάποια από τις θέσεις αυτές. Πρέπει, επίσης, να σημειωθεί ότι την 7.6.2002 ολοκληρώθηκαν οι σχετικές διαπραγματεύσεις μεταξύ της ενάγουσας και της "Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Σιδηροδρομικών" (Π.Ο.Σ.), της οποίας μέλος, όπως δεν αμφισβητήθηκε ειδικώς από αυτό (άρθρο 261, 591 παρ. 1 ΚΠολΔ), είναι και το πρώτο εναγόμενο και υπογράφηκε από τους εκπροσώπους των συμβληθέντων μερών η επιχειρησιακή συλλογική σύμβαση εργασίας του προσωπικού του Ο.Σ.Ε. για το έτος 2002, χωρίς να τεθεί από την πλευρά των εργαζομένων προς διαπραγμάτευση οποιοδήποτε από τα ανωτέρω θέματα. Τέλος, τυχόν πραγματοποίηση των πιο πάνω στάσεων εργασίας εκ μέρους των μελών του πρώτου εναγομένου και δη σε περίοδο αιχμής, όπως εν προκειμένω, θα προξενήσει στην ενάγουσα τεράστιο οικονομική ζημία της τάξεως των 182.890 ευρώ ημερησίως, ήτοι βλάβη δυσανάλογο μεγάλη σε σχέση με το πιθανό όφελος των εργαζομένων από την πραγματοποίηση αυτών. Μάλιστα, η πιο πάνω μορφή απεργιακών κινητοποιήσεων (βλ. για το ότι τέτοιες αποτελούν και οι στάσεις εργασίας, Ολ. ΑΠ 1100/1986, ΕΕργΔ 1987.62), ήτοι με τη μορφή ολιγόωρων στάσεων εργασίας σε τμήματα του ημερήσιου ωραρίου εργασίας είναι η ευνοϊκότερη για

τους εργαζομένους και επαχθέστερη για την εργοδότη. Τούτο, γιατί από τη μια μεριά περιορίζει το μισθολογικό κίνδυνο των απεργών με την απώλεια μέρους μόνο του ημερομισθίου τους, που αντιστοιχεί στο χρονικό διάστημα της στάσεως και από την άλλη μεριά ασκεί την πιο αποτελεσματική πίεση, ιδίως όταν οι στάσεις επαναλαμβάνονται, γιατί οι εργαζόμενοι επιλέγουν το χρονικά διαστήματα της διακοπής σε ώρες που είναι και οι κρισιμότερες (ώρες αιχμής, βλ. ΕφΑθ 3541/1988, ΕΕργΔ 1988.648). Η απεργία αυτή είναι, συνεπώς, με βάση τα ανωτέρω, παράνομη και ως καταχρηστική, σύμφωνα με όσα αναλυτικά εκτίθενται και στην υπό στοιχείο II νομική σκέψη της απόφασης. Κατ' ακολουθία των ανωτέρω, πρέπει να γίνει δεκτή η αγωγή, ως βάσιμη και από ουσιαστική άποψη, και να αναγνωριστεί ότι η επίδικη απεργία είναι παράνομη, ν' απαγορευθεί η πραγματοποίησή της με τη συμμετοχή των μελών του πρώτου εναγομένου σ' αυτήν, με την απειλή σε βάρος των νομίμων εκπροσώπων αυτού δεύτερου και τρίτου των εναγομένων, Προέδρου και Γενικού Γραμματέα του διοικητικού συμβουλίου αυτού, προσωπικής κράτησης διάρκειας ενός μηνός, καθώς και χρηματικής ποινής εναντίον του πρώτου εναγομένου ποσού 3.000 ευρώ. Περαιτέρω, πρέπει η απόφαση να κηρυχθεί ως προς την καταψηφιστική της διάταξη προσωρινά εκτελεστή, καθόσον η καθυστέρηση στην εκτέλεση θα προκαλέσει σημαντική και ανεπανόρθωτη ζημία στην ενάγουσα. Πρέπει, ακόμη, να δοθεί στην ενάγουσα η άδεια να επιδώσει την παρούσα απόφαση και κατά τη διάρκεια της νύχτας ή σε ημέρα Κυριακή ή άλλη αργία, επειδή υπάρχει κατεπείγουσα περίπτωση και κίνδυνος ανεπανόρθωτης βλάβης της ενάγουσας. Τέλος, οι εναγόμενοι, που

χάνουν τη δίκη, βαρύνονται με την πληρωμή των δικαστικών εξόδων της ενάγουσας (άρθρο 176, 191 παρ. 2 ΚΠολΔ).

3. Παραδείγματα από τις πανεπιστημιακές παραδόσεις

Υπόθεση «κληρονόμου από το Σικάγο»: Έννοια Συντάγματος, εφαρμογή συντ/κών δικ/των σε σχέσεις ιδιωτικού δικαίου.

Νομικό ερώτημα: Είναι ορθός ο ισχυρισμός του θείου ότι στις κληρονομικές σχέσεις δεν εφαρμόζεται το 5 Σ;

Απάντηση: Με βάση την αρχή της τριτενέργειας των συντ/κών δικ/των το αρ. 5 Σ/τος εφαρμόζεται στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, επομένως ο ισχυρισμός του θείου είναι μη ορθός.

Υπόθεση «ρατσιστικής συμπεριφοράς εστιατόρα» (5§2 Σ):

Νομικό ερώτημα: Εφαρμόζονται τα συντ/κά δικ/τα στις ιδιωτικές σχέσεις;

Απάντηση: Η ανάρτηση πινακίδας που απαγορεύει την είσοδο σε αλλοδαπούς προσκρούει σε περισσότερες συντ/κές διατάξεις. Με βάση το αρ. 5 Σ προσκρούει στο ίδιο το Σύνταγμα και στα δικαιώματα των άλλων. Με βάση την αρχή της τριτενέργειας των συντ/κών δικ/των η συνταγματική διάταξη του αρ. 5 Σ, εφαρμόζεται και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζει (25, 1γ). Επομένως η συμπεριφορά του εστιατόρα είναι αντισυνταγματική.

Κεφάλαιο έκτο

1. Συμπέρασμα:

Η σημερινή θεωρία και νομολογία, έστω με αργά αλλά σταθερά βήματα έχει οδηγηθεί στην αναγνώριση μιας, εδώ και πολύ καιρό διαμορφωμένης νομικοπολιτικής πραγματικότητας, αυτής της τοποθέτησης του κοινωνικού προτύπου πολίτη στο επίκεντρο της κρατικής δραστηριότητας και οργάνωσης.

Η θέσπιση απ' τον αναθεωρητικό νομοθέτη της διάταξης του άρθρου 25 παρ. 1 εδ. γ επιβεβαιώνει τη μεταβολή της παραδοσιακής έννομης τάξης που χώριζε το δίκαιο σε διακριτά πεδία, καθώς και την πλέον *expressis verbis* κατοχύρωση της καθολικής ρυθμιστικής εμβέλειας των συνταγματικών δικαιωμάτων. Η παραδοσιακή διάκριση των δικαιωμάτων σε *status negativus*, *socialis activus* έχει από την πρακτική εφαρμογή ξεπεραστεί ανεπιστρεπτί, και είναι σαφές πως κάθε δικαίωμα έχει ταυτόχρονα αμυντικό, προστατευτικό και διασφαλιστικό περιεχόμενο, το πρώτο από τα οποία στρέφεται *erga omnes*. Η απόλυτη κανονιστική εμβέλεια του αμυντικού περιεχομένου των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών δικαιωμάτων του Συντάγματος σημαίνει ότι όχι μόνο το κράτος αλλά και κάθε πολίτης, κάθε υποκείμενο του δικαίου υποχρεούται στο σεβασμό τους. Οι παράλληλες προστατευτικές διατάξεις του κοινού δικαίου δεν συνιστούν είδος αυτοτελούς προστασίας, ούτε μέσο έμμεσης τριτενέργειας. Είναι η απαραίτητη νομοθετική εξειδίκευση στην οποία έχει προβεί ο κοινός νομοθέτης κατ' επιλογήν του Συντάγματος και για τη ρύθμιση των ειδικότερων πτυχών των συγκεκριμένων θεμάτων.

2. Περίληψη

Η διαπροσωπική ενέργεια των συνταγματικών δικαιωμάτων κατά το 25 παρ. 1 εδ. γ του Σ.

Στις διαπροσωπικές σχέσεις των ατόμων που συμβιούν στην κοινωνία προκύπτουν συγκρούσεις και προβλήματα. Τέθηκε λοιπόν το ζήτημα, αν στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών εφαρμόζονται τα συνταγματικά δικαιώματα ή αν αντίθετα οι συγκρούσεις αυτές επιλύονται μέσω των διατάξεων του κοινού δικαίου. Πρόκειται για το γνωστό ζήτημα της «τριτενέργειας». Από Γερμανούς νομικούς αναπτύχθηκαν δύο θεωρίες, εκείνες της άμεσης και έμμεσης τριτενέργειας. Σχετικά με την ελληνική νομολογία πριν τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, οι δικαστικές λύσεις παρέχονταν άμεσα από τις γενικές ρήτρες. Μετά την αναθεώρηση και την προσθήκη του 25 παρ. 1 εδ. γ, οι δικαστικές λύσεις παρέχονται μέσα από τα συνταγματικά δικαιώματα, διαφυλαττομένης έτσι της ασφάλειας του δικαίου. Με την παραπάνω λοιπόν διάταξη επανακαθορίζουμε την έννοια του Συντάγματος, το οποίο δεν ρυθμίζει απλά και μόνο τις σχέσεις δημοσίου δικαίου, αλλά αποτελεί τον καθολικό ρυθμιστή της συνολικής έννομης τάξης.

3. Ευρετήριο Λημμάτων

- διαπροσωπικές σχέσεις των ατόμων: people's personal relations
- σχέσεις μεταξύ ιδιωτών: relations between private individuals
- συνταγματική αναθεώρηση του 2001: constitutional revision in 2001
- «τριτενέργεια»: "third party action"

The effect on constitutional rights in relations between parties according to the article 25,1,c of the Greek Constitution.

Conflicts and problems occur to people's personal relations who co-exist in society. So, there is an issue if the constitutional rights are applied in the relations between private individuals or if these conflicts are settled through the stipulations of common law. It is about the known message of "third party action". Two theories have been developed by German Jurists, those of direct and indirect "third party action". According to Greek Legal precedent, before the constitutional revision in 2001, the judicial solutions were directly provided by general clauses. After the revision and the addition of article 25 section 1 verse c the judicial solutions are provided through the constitutional rights, this way preserving the security of the law. Summing up, with the above stipulation, we redefine the meaning of Constitution, which does not simply regulate the Public Law relations, but also comprises the general regulator relations of the overall law and order.

Κεφάλαιο έβδομο

Νομολογία (πριν τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001)

- ΕφΑθ 10599/1987: Προστασία συνδικαλισμού – Απεργία λόγω μακρόχρονης καθυστέρησης καταβολής των αποδοχών.
- ΜονΠρωτ Ροδόπης 145/1988: Υποχρέωση απασχόλησης μισθωτού
- ΕφΑθ 9517/1990
- ΑΠ (Τμ. Β΄) 2057/90
- ΕφΑθ 10461/1990: απεργία εργαζομένων (κρίθηκε καταχρηστική)
- ΜονΠρωτ Χαλκίδας 336/1992: Προσβολή περιβάλλοντος με διάνοιξη οδού. Προσβολή προσωπικότητας.
- ΕφΑθ 4054/1992: Αδικήματα τύπου. Όρια δικαιώματος πληροφόρησης του κοινού και προσβολών τιμής δια του τύπου.
- ΜονΠρωτΑθ (ασφ. μέτρα) 17500/1993: Αθέμιτος ανταγωνισμός – τριτενέργεια συνταγματικών δικαιωμάτων – λειτουργία χρηστών ηθών ως ορίου στην άσκηση της οικονομικής δραστηριότητας
- ΕφΑθ 3284/1996: Εργασία. Αρχή της ίσης μεταχείρισης
- ΕιρΘεσ 2921/1997: Προσβολή της προσωπικότητας των Φλωρινιωτών από διατυπούμενη απορία τηλεπαρουσιάστριας, «αν στην Φλώρινα ομιλούν την Ελληνική Γλώσσα»
- ΜονΠρΑθ 148/1998: Εργασία. Αρχή της ίσης μεταχείρισης.

Νομολογία (μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001)

- ΑΠ 515/2001: Αρχή της ίσης μεταχείρισης στις εργασιακές σχέσεις.
- ΕφΑθ 5799/2001: Απεργία. Περιλαμβάνεται στα ατομικά δικαιώματα που προβλέπονται από το Σύνταγμα και μάλιστα στα συναφή με τη συνδικαλιστική ελευθερία δικαιώματα.
- ΠολΠρωτΑθ 6822/2001: Προστασία ονόματος.
- ΜονΠρωτΣυρ 438/2001: Προστασία προσωπικότητας. Δικαίωμα στο περιβάλλον.
- ΜονΠρωτΒολ 1531/2002: Προσβολή της προσωπικότητας.
- ΜονΠρωτΑθ 4393/2003: Προβληματικές επιχειρήσεις. Επωνυμία Α.Ε. Προστασία ονόματος φυσικού προσώπου και επωνυμία Α.Ε.
- ΕφΘεσσαλ 1009/2003: Αρχή της ίσης μεταχείρισης στις εργασιακές σχέσεις.

Οι αποφάσεις: - 17041/2002 ΜονΠρωτΘεσσαλ

- 2214/1999 ΜονΠρωτΛαρισ

παρατίθενται αυτούσιες.

Στην παρούσα εργασία επίσης περιλαμβάνονται και κάποιες υποθέσεις από τις πανεπιστημιακές παραδόσεις του κ. Δημητρόπουλου Ανδρέα (ακαδημ. έτος 2003-2004). Συγκεκριμένα η υπόθεση «κληρονόμου από το Σικάγο» και η υπόθεση «ρατσιστικής συμπεριφοράς εστιάτορα».

Οι ανωτέρω αποφάσεις υπάρχουν στην Τράπεζα Νομικών πληροφοριών: Intracom – ΝΟΜΟΣ

Βιβλιογραφία

- Δαγτόγλου Π., Ατομικά Δικαιώματα, τόμος Α΄ (Εκδόσεις Σάκκουλα, 1991)
- Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα, παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος ΙΙΙ, Ι Έκδοση Αθήνα 2004.
- Δημητρόπουλος Ανδρέας, Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία, Συμβολή στο πρόβλημα της τριτενέργειας, 1981-82.
- Δημητρόπουλος Ανδρέας (από περίληψη της διαλέξεως που διοργάνωσε η Εταιρεία Διοικητικών Μελετών στην Αίθουσα Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών την 17^η Δεκεμβρίου 2001, Αρχείο Νομολογίας), Η διαπροσωπική ενέργεια (τριτενέργεια) των συνταγματικών δικαιωμάτων κατά το αναθεωρημένο Σύνταγμα.
- Ηλιοπούλου – Στράγγα Τζούλια, Η «τριτενέργεια» των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος 1975, Εκδόσεις Σάκκουλα 1990.
- Κασιμάτης Γ., Το Σύνταγμα, 1981, Το ζήτημα της «τριτενέργειας» των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.
- Κατράνης Α., Το Σύνταγμα, 1978, Η θεωρία της τριτενέργειας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.
- Μαυριάς Κ./ Παντελής Α., Συνταγματικά Κείμενα Ελληνικά και ξένα, δεύτερη έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1990.
- Ράικος Αθ, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα 2002.